

**KASVATTAJAN PEDAGOGINEN SENSITIIVISYYS JA LAPSEN
KANNUSTAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA**

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, sosionomi AMK

kevät, 2018

Katja Saari

Sosionomi AMK

Visamäki

Tekijä	Katja Saari	Vuosi 2018
Työn nimi	Kasvattajan pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen varhaiskasvatuksessa	
Työn ohjaaja	Saija Silvennoinen	

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia miten pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli myös tuoda esiin kasvattajilta nousevia kehittämisideoita.

Teoriataustassa kuvattiin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita 2016, määriteltiin pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen käsitteinä sekä kuvattiin aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja lopputöitä. Tutkimuksen materiaali kerättiin Pirkkalan kunnassa käyttäen Webropol-kyselyä. Tutkimus oli laadullinen ja aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Kysely tuotti paljon tuloksia. Tuloksista ilmeni pedagogisen sensitiivisyyden ja lapsen kannustamisen kietoutuvan vahvasti toisiinsa. Molemmat koettiin tärkeinä. Molempia haluttiin lisätä, monipuolistaa ja tuoda lapset ja vanhemmat osallisiksi. Pedagoginen sensitiivisyys ilmeni päiväkodissa lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa ja huomioimisessa, lapsen tunteiden ja tuen tarpeiden tunnistamisessa, ilmapiirin luomisessa sekä lapsen kannustamisessa. Vastaajien mukaan pedagogisen sensitiivisyyden ja lapsen kannustamisen tekivät haastavaksi kiire, suuret ryhmät, vaihtuva henkilökunta sekä riittämättömyyden tunne erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa. Kaivattiin kiireettömyyttä, kasvattajan aitoa läsnäoloa ja mahdollisuutta yksilölliseen havainnointiin pedagogisen sensitiivisyyden toteuttamiseksi. Tutkimuksessa korostui huoli arkojen ja hiljaisten lasten liian vähäisestä huomioinnista ja kohtaamisesta.

Tutkimus toi esiin koulutustarpeita tuen tarpeiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa, oikeanlaisten kannustuskeinojen käyttämisessä erityisesti arkojen ja aggressiivisten lasten kanssa sekä erilaisten kannustuskeinojen monipuolisessa käytössä.

Avainsanat lapsen kannustaminen, pedagoginen sensitiivisyys, varhaiskasvatus

Sivut 38 sivua

Degree Programme in Social Services
Visamäki

Author	Katja Saari	Year 2018
Subject	Educator's pedagogical sensitivity and child encouragement in early childhood education	
Supervisor	Saija Silvennoinen	

ABSTRACT

The purpose of this Bachelor's thesis was to examine how pedagogical sensitivity and child encouragement occur in early childhood education. The aim was also to find new development ideas about these themes.

The theoretical background of the thesis consists of describing the National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care 2016, defining the concepts of pedagogical sensitivity and child encouragement, and reviewing previous research related to the topic of the thesis. The research material was collected in Pirkkala by a Webropol questionnaire. The thesis was carried out as a qualitative research. The collected data were analyzed according to themes.

The results indicated that pedagogical sensitivity and encouragement are strongly intertwined. They were both considered very important. The educators wanted to increase and diversify them and make the children and guardians involved. Pedagogical sensitivity occurs in individual encountering and consideration of children, in recognizing children's feelings and needs of support, creating a positive atmosphere and encouraging children. Hurry, large groups, staff turnover and feeling of insufficiency regarding children with special needs made pedagogical sensitivity and child encouragement very challenging. The respondents hoped for more time, genuine presence of the educators, and a chance for individual observation. The study revealed that the educators were especially worried about individual encountering and consideration of shy children.

The thesis brought up needs for training in recognizing needs for support and responding to them, using various and appropriate ways of encouragement, especially with shy and aggressive children.

Keywords early childhood education, encouragement, pedagogical sensitivity

Pages 38 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TIETOPERUSTA.....	2
2.1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.....	2
2.2	Pedagoginen sensitiivisyys	3
2.3	Lapsen kannustaminen	5
3	AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	6
3.1	Kengu-Ru- tutkimushanke.....	6
3.2	Aikuisen sensitiivisyys päiväkodin siirtymätilanteissa-opinnäytetyö	7
3.3	Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta-väitöskirjatutkimus	7
3.4	PedaSens-interventiotutkimus.....	8
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	9
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	9
5.1	Kohderyhmän kuvaus.....	10
5.2	Aineiston hankinta	10
5.3	Aineiston analyysi.....	11
5.4	Luotettavuus ja eettiset kysymykset.....	11
6	TUTKIMUSTULOKSET	12
6.1	Pedagogisen sensitiivisyyden ilmeneminen päiväkodissa kasvattajan kuvaamana.....	14
6.1.1	Pedagoginen sensitiivisyys käsitteenä.....	14
6.1.2	Lapsen yksilöllinen kohtaaminen osana pedagogista sensitiivisyyttä ..	15
6.1.3	Lapsen yksilöllinen huomiointi osana pedagogista sensitiivisyyttä	18
6.1.4	Hyvän kontaktin muodostamisen keinoja.....	19
6.1.5	Pedagoginen sensitiivisyys lapsen tunteiden tunnistamisessa ja lapsen havainnoinnissa	19
6.1.6	Pedagoginen sensitiivisyys tuen tarpeiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa	19
6.1.7	Ryhmän ilmapiiri pedagogisen sensitiivisyyden mahdollistajana	20
6.2	Lapsen kannustamisen ilmeneminen varhaiskasvatuksessa	20
6.2.1	Positiivinen palaute	20
6.2.2	Kasvattajien käyttämiä kannustuskeinoja	21
6.2.3	Palautteen antamisen määrä ja ajankohta päivittäisissä toiminnoissa	23
6.3	Pedagogisen sensitiivisyyden ja kannustamisen toteutumisen haasteita.....	23
6.3.1	Haasteet vuorovaikutuksessa	24
6.3.2	Kannustamisen kannalta haasteellinen lapsi	24
6.4	Pedagogisen sensitiivisyyden ja kannustamisen kehittäminen päiväkodin arjessa	24
6.4.1	Kasvattajan tärkeimpiä taitoja työssään	26
6.4.2	Kasvattajien koulutustarpeita	26

7 JOHTOPÄÄTÖKSET	27
8 POHDINTA.....	34
LÄHTEET	36

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 tuli voimaan elokuussa 2017. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostettiin vahvasti esille toimintakulttuurin merkitys osallisuuden ja oppimisen mahdollistajana. Karilan mukaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteet haastavat varhaiskasvatusta toimintakulttuurin muutokseen. Karilan mukaan kaiken perusta on päiväkodin toimintakulttuurissa. (Karila, 2017.) Alasuutarin mukaan (Alasuutari, 2017) osallisuuden fokus tulisi olla varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä ja vertaissuhteissa. Niihin tulisi panostaa. He molemmat korostivat luennoissaan toimintakulttuurin ja siihen kuuluvan toimintaympäristön erittäin suurta merkitystä.

Oppimisympäristö on osa toimintaympäristöä ja se jaetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sosiaaliseen -, fyysiseen - ja psyykkiseen oppimisympäristöön (Opetushallitus 2016, 31). Yksi erittäin tärkeä tekijä psyykkisessä oppimisympäristössä on oppimisympäristön ilmapiiri. Kasvattajien vastuulla on päiväkodissa ryhmänsä hyvän ja turvallisen ilmapiirin rakentaminen, ylläpitäminen ja kehittäminen. Turvallinen ilmapiiri sallii erilaisten tunteiden näyttämisen ja tunteiden säätelyn ja itsesäätelyn oppiminen mahdollistuu. Myönteinen ilmapiiri myös tukee oppimista. (Opetushallitus 2016, 32, 39.) Hyvä oikea-aikainen lasten kannustaminen ja kehuminen edesauttavat tässä ryhmän hyvän ilmapiirin luomisessa ja ylläpitämisessä. Tällainen kannustaminen vaatii kasvattajalta pedagogista sensitiivisyyttä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2016, 30) mukaan lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistaa osallisuutta. Kasvattajan pedagoginen sensitiivisyys päiväkotiryhmässä saa näiden tietojen kautta tärkeän roolin kasvattajan työväliseenä. Lapsen kannustamisessa tämä pedagoginen sensitiivisyys tulee hyvin esiin.

Kasvattajan pedagoginen sensitiivisyys ja kannustaminen ovat läsnä päiväkodin arjessa jatkuvasti. Tässä opinnäytetyössä tutkitaan kvalitatiivisen tutkimuksen avulla niiden ilmenemistä kasvattajan omassa työssä ja etsitään niiden kehittämisideoita päiväkodin arjessa.

Tutkimuksessa käytettiin lähteinä aiheeseen liittyvää ammattikirjallisuutta ja tehdyistä tutkimuksista saatavilla ollutta tietoa. Opinnäytetyön teoreettinen näkökulma perustuu hyvin vahvasti varhaiskasvatuksen perusteissa esiin tuotuihin seikkoihin ja Mäkelän määritelmään pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta. Kasvattajan pedagoginen sensitiivisyys on tärkeää kaikessa lasten kanssa toimimisessa, mutta tässä opinnäytetyössä sen käsittely kietoutuu monilta osin yhteen lapsen kannustamisen kanssa.

Kunnat muovaavat ja viimeistelevät yhä omia käytänteitään varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta tehtyä kunnan omaa suunnitelmaa toteuttaakseen. Pyritään löytämään se kunnalle ominaisin tapa toimia. Tämän opinnäytetyön tutkimuksen tavoite on omalta osaltaan herättää keskustelua kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden ja lapsen kannustamisen merkityksestä osana konkreettista kentällä toteutettavaa uutta varhaiskasvatussuunnitelman perusteita.

Tutkimuksen tuloksien avulla voidaan pohtia koulutuksen tarvetta tutkituun aiheeseen liittyen. Tutkimuksen tuloksia voidaan myös käyttää kehityskeskusteluissa jolloin kasvattajia saataisiin pohtimaan kasvattajan erittäin monimerkityksellistä roolia pedagogisesti sensitiivisenä ja kannustavana aikuisena.

2 TIETOPERUSTA

Tässä kappaleessa kuvataan keskeisimpiä opinnäytetyössä käytettyjä käsitteitä. Opinnäytetyö on suunnattu varhaiskasvatuksen ammattilaisille ja heillä oletetaan jo olevan perustietämys varhaiskasvatuksesta, sen käsitteistä ja perusteorioista.

2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

”Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain perusteella opetushallituksen antama määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista.” (Opetushallitus 2016,8.)

Syksyllä 2016 ilmestynyt Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tuli varhaiskasvatuksen kentille työväliseksi ja ohjeeksi elokuussa 2017. Se on normipohjainen eli velvoittava asiakirja jota kasvattajien tulee noudattaa ja tarvittaessa pystyä näyttämään miten he sitä toteuttavat. Asiakirja linjaa tarkasti varhaiskasvatuksen tavoitteita ja sisältöä. Perusteissa painotetaan myönteisiä tunnekokemuksia ja vuorovaikutussuhteita oppimisen edistäjinä (Opetushallitus 2016, 20). Siellä kerrotaan useassa kohdassa ilmapiirin merkityksestä lapsen tunteiden ilmaisun mahdollistajana ja oppimisen ja hyvinvoinnin tukijana. Perusteissa kerrotaan osallisuuden vahvistuvan kun lapsi kohdataan sensitiivisesti ja kun hänellä on myönteisiä kokemuksia kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta (Opetushallitus 2016,30). Perusteet tekevät näkyväksi sitä varhaiskasvatusta jota onneksi monet jo toteuttavat. Perusteissa kuuluu hyvin vahvasti lapsen oikeudet hyvään varhaiskasvatukseen.

2.2 Pedagoginen sensitiivisyys

Tässä opinnäytetyössä pedagogisella sensitiivisyydellä tarkoitetaan kasvatajan kykyä ja herkkyyttä havaita lapsen hienovaraisiakin aloitteita ja reaktioita sekä kykyä ja herkkyyttä reagoida näihin havaittuihin tarpeisiin lapsen kasvua ja kehitystä tukevalla tavalla. Kaiken tämän toiminnan taustalla ja perustana kasvattajalla on koko ajan pedagoginen ammatillinen teoria- tausta ja osaaminen. Tällainen pedagoginen sensitiivisyys kasvattajan työkaluna mahdollistaa lapsen kehitystavoitteiden toteutumisen. Kasvattaja osaa toimia oikea-aikaisesti ja tilanneherkästi huomioiden samalla myös koko ryhmän lapset.

Mäkelän (2017) mukaan kasvattajan sensitiivisyydestä puhuttaessa tarkoitetaan yleensä muutakin kuin herkkyyttä ja hellyyttä jota lapsi saa vanhemmiltaan, huoltajiltaan ja läheisiltään. Varhaiskasvatuksessa sensitiivisyydessä on mukana myös pedagogisuus, jolloin on Mäkelän mukaan parempi puhua pedagogisesta sensitiivisyydestä. Lastenpsykiatri Mäkelä ohjeisti käyttämään tässä tutkimuksessa mieluummin termiä pedagoginen sensitiivisyys kuin pelkkä sensitiivisyys, puhuttaessa varhaiskasvatuksen kasvat- tajista. Tällöin mukana on myös muutakin kuin pelkkä hoiva.

Pedagogiikka määritellään usein opiksi kasvatuksesta. Roosin (2017) mukaan se on varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa vuorovaikutusta jonka tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016,38) kerrotaan kasvattajilta edellytettävän ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Kasvattajien tulee perusteiden mukaan kyetä havaitsemaan lasten aloitteita ja tunnetiloja ja toimia itse sen mukaisesti. Pienten lasten kohdalla vaaditaan erityisesti sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista heidän aloitteidensa ymmärtämisessä ja niihin vastaamisessa.

Mäkelän (n.d.) mukaan pedagogisesti sensitiivinen aikuinen havaitsee lapsen aloitteet ja reaktiot ja vastaa niihin lapsen toimintaa tukevalla tavalla. Samalla hän pitää ryhmän toiminnan ensisijaisena mielessään jolloin ryhmäsensitiivisyys toteutuu myös. Näin toimiessaan kasvattaja tukee jokaista lasta ryhmässä toiminaan oman lähikehityksensä vyöhykkeellä ja oppiminen mahdollistuu. Vastatessaan lapsen aloitteisiin ja reaktioihin kasvattaja antaa lapselle yksilöllistä stressin säätelyn tukea, joka myös mahdollistaa oppimista ja myönteisen sosiaalisuuden kehittymistä. Kasvattajan tällainen pedagogisesti sensitiivinen toiminta tukee ryhmää toimimaan kokonaisuutena ja kukaan ei jää ulkopuoliseksi.

Lasso-tutkimushankkeen PedaSens-interventiotutkimuksessa pedagoginen sensitiivisyys määritellään aikuisen kyvyksi säädellä ryhmän ilmapiiriä myönteisemmäksi lapsilta tulevat viestit ja aloitteet huomaamalla, sekä reagoimalla niihin lapselle sopivalla tavalla. Koko ryhmän huomioimisen sensitiivisesti oletetaan auttavan lapsia säätelämään omaa stressiään ja näin ryhmän lasten sosiaalinen hyvinvointi ja oppiminen lisääntyy. Tämän

on arvioitu samalla lisäävän myös aikuisten työhyvinvointia työn merkityksellisyyden ja onnistumiskokemusten määrän lisääntyessä. (PedaSens-interventiotutkimus, n.d.)

Kalliala (2009, 68–69), määrittelee sensitiivisyyden herkkyydeksi osata vastata lapsen perustarpeisiin, mutta myös kasvattajan kykyä päätellä milloin on aika rikastuttaa lapsen leikkiä ja milloin on puolestaan aika jäädä leikistä pois. Kallialan mukaan sensitiivinen kasvattaja kykenee lukemaan myös lapsen sanattomia aikoja sanallisten lisäksi. Kalliala kuvaa kertoessaan sensitiivisyydestä lapsen vaativan rinnalleen lämmintä, lapselle saatavilla olevaa ja lapsen tarpeisiin vastaavaa aikuista. Tämä aikuinen on samalla kuitenkin auktoriteetti ja hänellä on tietoa siitä, mitä lapsi tarvitsee. (Kalliala 2009, 17.) Kallialan kirjassa ei käytetä käsitettä pedagogisesti sensitiivinen vaan kerrotaan ainoastaan sensitiivisestä kasvattajasta.

Mattilan mukaan lapsen kohtaamisessa näkyy kasvattajan sensitiivisyys hyvin monella tavoin. Varhaiskasvatuksen ammattilainen on lupautunut toimimaan lapsen kasvun parhaaksi. Hän on sitoutunut ottamaan vastuun lasta vahvistavasta kohtaamisesta, kokonaisvaltaisesta turvallisuudesta ja lapsen kunnioittamisesta kaikissa erilaisissa ilmenevissä tilanteissa. Kasvattajan tulisi ymmärtää kaikki lapsen erilaisten viestien, sanojen, ilmeiden ja eleiden, merkitys kun hän kohtaa lapsen, on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Kasvattajalla, joka on aikuinen, on vastuu lapsen kohtaamisessa. Aikuisella on laajempi elämänkokemus ja hän ymmärtää paremmin vuorovaikutuksessa tapahtuvien asioiden vaikutuksen toisiinsa. Lapsuudessa rakentuu Mattilan mukaan perusta elämänuskolle ja elämänrohkeudelle. Kohtaamisten ja niissä saatujen kokemusten avulla lapsi luo jatkuvasti käsitystä itsestä, toisista ihmisistä, ihmisten välisistä suhteista ja erilaisten yhteisöjen luotettavuudesta. Aikuiselta voidaan odottaa näissä kohtaamisissa tarkkanäköisyyttä, joustoa, huolehtivuutta ja jopa lempeyttä, vaikka lapsen sen hetkinen kohtaaminen ei aina tuntuisi aikuisesta miellyttävältä. (Mattila 2011, 18–19.) Tämä sama pätee myös päiväkodin henkilökuntaan.

Sensitiivinen kasvattaja kykenee Rusasen (2011) mukaan luomaan ilmapiirin, jossa jokaisella lapsella on mahdollisuus vapaasti ilmaista omia tunteitaan. Lapsen ongelmat tulevat näin helpommin havaittaviksi ja lapsesta saadaan näin enemmän tietoa. Lapsen haasteet ja erilaiset tuen tarpeet nähdään enemmän kasvattajan haasteiksi eikä lapsen ongelmiksi. Sensitiivisyydellä ei kuitenkaan Rusasen mukaan tarkoiteta vain lapsen hätään reagoimista, vaan lapsen kanssa kontaktissa olemista myös silloin kun lapsella on kaikki hyvin. (Rusanen 2011, 98-99.)

Salmisen (2014, 65,81) mukaan esikoulun opettaja joka on lämmin ja herkästi reagoiva vuorovaikutuksessaan lasten kanssa käyttää enemmän aikaa lasten kanssa myös akateemisten taitojen opetteluun. Esiopettajan peda-

goginen sensitiivisyys nähtiin kykynä tunnistaa lasten tarpeita ja myös taitona vastata niihin. Näihin taitoihin tulisi tutkimuksen mukaan kiinnittää huomiota jo esiopettajien koulutuksessa.

2.3 Lapsen kannustaminen

Lapsen kannustamisella tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan sanoin, elein ja teoin tapahtuvaa vuorovaikutuksellista toimintaa joilla kasvattaja pyrkii tietoisesti tukemaan, kannattelemaan ja myös ohjaamaan lasta ja lapsen toimintaa. Lapsen kannustaminen nähdään osana pedagogista sensitiivisyyttä.

Mäkelän mukaan (2017) kannustaminen tulee esiin erilaisessa vuorovaikutuksessa. Kuulluksi tuleminen kytkee lapsen vuorovaikutukseen jonka keskeisin osuus on sanatonta. Vuorovaikutus voi olla katse, ilme tai puhuttua kieltä. Se voi olla myös kehollista toimintaa. Mäkelän mukaan kannustamisella on ainakin kolmenlainen vaikutus lapseen. Sen avulla lapsi kykenee jatkamaan itsenäistä toimintaansa ja hänen oman toiminnan ohjauksensa kehittyä. Toiseksi se saa aikaan iloa ja hyvää mieltä lapsessa ja ilmapiirissä jolloin oppiminen mahdollistuu. Kolmanneksi tunteiden yhteensovittamisen kautta saadaan lapsen stressitaso laskemaan, jolloin oppiminen ja toiminnan jatkuminen mahdollistuu. Mäkelä kertoo, että kun lapsi saa olla vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa vaikka vain hetkellisesti, hän kykenee jatkamaan itsenäisesti jo meneillä olevaa toimintaa. Lapsi saa aikuisen sanoista, eleistä tai teoista kannattelua. Hänen oman toiminnan ohjauksen taitonsa lisääntyvät. Kun lapsi puolestaan saa positiivista palautetta, vaikkapa kasvattajalta peukun noston, hänen hyvä vireensä pysyy ja kenties kasvaa jolloin oppiminen mahdollistuu. Kolmantena esimerkkinä Mäkelä mainitsee tunteiden yhteensovittamisen. Kun kasvattaja osaa oikealla hetkellä päästä selville lapsen tunteesta, sovittaa omat tunteensa lapsen tunteisiin ja auttaa hänet esimerkiksi rauhoittumaan, lapsen stressitaso pienenee. Stressitason pieneneminen mahdollistaa lapsen toimintakyvyn ja lapsen oppiminen mahdollistuu. Tähän kaikkeen tarvitaan kasvattajalta pedagogista sensitiivisyyttä.

3 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Kiinnostus kasvattajien sensitiivisyyteen ja erityisesti pedagogiseen sensitiivisyyteen on noussut. On tutkittu yhä enemmän vuorovaikutusta, kohtaamista ja lapsen kannustamista varhaiskasvatuksessa. On tutkittu myös pedagogisen sensitiivisyyden lisäämistä.

3.1 Kengu-Ru- tutkimushanke

Kallialan Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa kirjassa paneudutaan kasvattajan ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen päiväkodissa. Kirjassa kuvataan Kengu- Ru- tutkimushanketta joka toteutettiin 2002–2003. Sen tekemisessä olivat mukana myös Keltikangas-Järvinen ja Pesonen. Keltikangas-Järvinen toi tutkimukseen lasten synnynnäiset temperamentit ja niiden vaikutukset lasten stressinsietokykyyn sekä tiedon siitä, että erilaisen temperamentin omaavat lapset kokevat saman kasvatuksen eri tavoin. Tutkimuksen tavoitteina oli selvittää, mitä tapahtuu lapselle ja kasvattajalle kun lapsen ja vanhemman suhteen paranemista tuetaan lapsen suhdetta päiväkodin omahoitajaan parantamalla. Toisena isona tavoitteena oli kasvattajalla sensitiivisemmän ja aktiivisemmän roolin ottaminen, kasvattajan sensitiivisyyden lisääminen. Tähän pyrittiin keskittymällä vapaan leikin tilanteissa aikuisten ja lasten väliseen vuorovaikutukseen. (Kalliala 2009, 6.) Tutkimushankkeen tuloksien mukaan ammattikasvattajat pystyvät vaikuttamaan koko päiväkodin ilmapiiriin sekä myös lapsiin yksilöinä. Kallialan mukaan aikuisella on vastuu lapsen kohtaamisessa. (Kalliala 2009, 275.)

Tutkimustuloksissa ilmeni, että kasvattajaryhmien sensitiivisyyserot olivat suuria. Myös erot eri tutkittujen päiväkotien välillä olivat suuria. Joissakin päiväkodeissa ulkoiset puitteet lapsen huomioimiselle olivat kunnossa, mikä paransi paikan muutoin huonoa tulosta. Yksittäisen kasvattajankin sensitiivisyys saattoi vaihdella nopeasti tai pidemmällä aikavälillä. (Kalliala 2009, 186–187.)

Tässä tutkimuksessa Kalliala on tutkinut myös eri koulutustason vaikutusta kasvattajan sensitiivisyyteen. Hän on jakanut henkilökunnan kahteen ryhmään: lastentarhanopettajat ja muut. Tässä muu-ryhmässä ovat lastenhoitajat, päivähoitajat ja sosionomit. Muu-ryhmä saa Kallialan tutkimuksessa huonommat tulokset kuin ainoastaan lastentarhanopettajista koostuva ryhmä. (Kalliala 2009, 92–93, 270.) Tästä tutkimuksesta Kalliala usein kertoo luennoilla ja koulutuksissaan verratessaan lastentarhanopettajien ja sosionomien pedagogista osaamista.

3.2 Aikuisen sensitiivisyys päiväkodin siirtymätilanteissa-opinnäytetyö

Palomaa (2011) on tehnyt Vaasan ammattikorkeakoulussa opinnäytetyön, jossa tarkasteltiin aikuisen sensitiivisyyttä päiväkodin siirtymätilanteissa. Palomaa tutki kasvattajien sensitiivisyyttä eli herkkyyttä ja aktiivisuutta pukemistilanteissa. Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota siihen huomioiko aikuinen jokaisen lapsen ja miten. Huomiota kiinnitettiin aikuisen äänensävyyn, lapsen puheeseen vastaamiseen ja lapsen tasolle laskeutumiseen. Opinnäytetyön tutkimusosio tehtiin havainnoimalla päiväkodin siirtymätilanteita. Havainnoinnissa käytettiin tutkijan itselleen sopivaksi muokkamaansa AES-taulukkoa (Adult Engagement Scale). Tutkimuksessa kirjattiin kuudelletoista eri hoitajalle havaintoja 14 eri asiasta.

Tutkimustulosten mukaan siirtymätilanteet sujuvat enimmäkseen hyvin. Välillä kaivattiin lisää keskittymistä lapsiin ja vähemmän aikuisten keskinäistä seurustelua. Useat aikuiset huomioivat ja vastasivat lapsille hyvin, kuitenkin tällöin todellinen lapsen kanssa oleminen puuttui. Lapsille vastattiin, mutta lapsen kanssa ei kuitenkaan oltu aidosti. Selkeää eroa esiintyi omissa ajatuksissa olevien ja todella tilanteeseen paneutuvien välillä. Kannustaessaankin lasta kasvattajan tulisi osata huomioida lapsi yksilönä. Toinen lapsi tarvitsee paljon kehuja onnistumisestaan, toinen ei halua erottua joukosta ja kolmas ei usko kehuja todeksi. Tutkija havaitsi myös puutteita kasvattajien kyvyissä huomata, mikä lapsella todella oli huolenaiheena. Tutkija arvelee joissakin päiväkodeissa kiinnitetyn enemmän huomiota siirtymiin. Suurimman tekijän tilanteiden sujuvuuteen tutkija pohtii olevan kasvattajan kiinnostuksen tilanteeseen. (Palomaa, 2011.)

3.3 Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta-väitöskirjatutkimus

Roos (2015) on tehnyt Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta- väitöskirjatutkimuksen. Siinä selvitetään miten lapset kertovat ja millaisena päiväkotiarki jäsentyy lasten kerronnassa. Tutkimuksessa tuodaan esille päiväkotiarjen pedagogiikkaa. Siinä haastatellaan 4-6-vuotiaita ja tutkimuksessa on mukana myös lasten tekemiä piirroksia. Lapset yllättivät tutkijan kerronnan taidoillaan ja avoimuudellaan. Ystävät ja leikki saivat suurimman osuuden lasten kertomisissa, mutta myös aikuisen osuus oli tärkeä. Aikuiset olivat lasten kerrannoissa toiminnan järjestäjiä ja päiväkodissa järjestyksen ylläpitäjiä. Vuorovaikutuksen näkökulmasta aikuisten ja lasten todellisuuden välillä ei ollut läheisyyttä. Lapsen kerronnalle tulisi Roosin mukaan saada enemmän tilaa. Lasten vertaissuhteet ja erilaiset säännöt niissä paljastuivat monimutkaisiksi ja ne oli hyvin tiedostettu. Tutkimuksessa lapset kokivat vaikutusmahdollisuutensa pieniksi päiväkodin toiminnanrakenteisiin jotka kuitenkin merkittävältä osalta määrittivät lasten yhteistoimintaa. Tutkimuksen mukaan lapset eivät tule riittävästi kuulluiksi nykyisessä toiminnassa varhaiskasvatuksessa. Myös aikuisten ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa on tutkimuksen mukaan paljon kehitettävää. Arkeen tarvitaan lisää aikaa ja paikkoja jolloin lapsen ääni voi tulla kuuluville heille luonnollisella tavalla mahdollistaen osallisuuden.

Roos pohtii tutkimuksessaan syitä lasten kerronnan vähäisyydelle. Hän miettii onko päiväkodissa liian vähän tilaisuuksia lasten omalle kerronnalle vai eikö lapsilla ole riittäviä taitoja kerrontaan. Vuorovaikutuksessa Roos kuvaa vallan olevan aikuisella ja näkee uusia haasteita aikuisen roolille vuorovaikutuksessa. Roos löytää päiväkodin toiminnassa kuitenkin hetkiä joissa näkyy lasten osallisuus ja joissa voi kuulla lapsen äänen. Ne ovat pieniä toiminnan ja leikin hetkiä jotka aikuisen tulee huomata ja joiden pariin heidän tulee hakeutua. (Roos 2015, 175.)

Aikuisille päiväkotiarjessa on tärkeää lapsen oppimisen ja kehittymisen tukeminen kun taas lapsi kokee tärkeänä toisten lasten kanssa olemisen eli vertaistoiminnan. Tässä Roos näkee aikuisen roolin oppimisen ja leikin linkittäjänä tärkeänä perustuen lasta huomattavasti laajempaan hahmottamiseen. Tutkimuksen konkreettisena kehittämishaasteena esiin tulikin aikuisen kehittyminen suhteessa leikkiin ja siihen osallistumiseen. Leikin asemaa pitää Roosin mukaan vahvistaa. Roos haluaa rohkaista aikuisia etsiytymään lasten kerronnan äärelle, eikä niin, että aikuinen jo olettaa tietävänsä lapsesta kaiken. Lapsen leikkiin mukaan meneminen antaa mahdollisuuden kuulla lasten tarinan. Näissä tarinoissa kuuluu se, miten lapset ymmärtävät maailmaa, mitä yksittäinen lapsi tuntee ja ajattelee. (Roos 2017, 176 – 177.)

3.4 PedaSens-interventiotutkimus

PedaSens-interventiotutkimus on Helsingin yliopiston varhaiserityiskasvatuksen LASSO-tutkimushankkeen tutkimus. Tutkimus aloitettiin jo vuonna 2011. Siinä tutkittiin voiko lasten päiväkodissa kokemaa stressiä vähentää vahvistamalla varhaiskasvattajien pedagogista sensitiivisyyttä lyhyellä (viiden kerran) interventiolla. Tutkimuksen tavoitteena oli myös tukea aikuisten ja lasten välistä vuorovaikutusta ryhmissä. Tässä tutkimuksessa pedagoginen sensitiivisyys määriteltiin aikuisen kyvyksi säädellä ryhmän ilmapiiriä myönteisemmäksi lapsilta tulevat viestit ja aloitteet huomaamalla, sekä reagoimalla niihin lapselle sopivalla tavalla. Tutkimukseen osallistui 45 kasvattajaa. Kasvattajia videoitiin, heille annettiin teoreettista tietoa lasten kehityksestä ja vuorovaikutukseen liittyvistä asioista. Keskusteluissa teoriaa ja käytäntöä yhdistettiin reflektoiden. Emotionaalista saatavilla oloa mitattiin ennen ja jälkeen tutkimuksen. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten emotionaalinen saatavilla olo lisääntyi syksyllä 2016 julkaistun pilottitutkimuksen mukaan. Lapsiryhmän koolla tai kasvattajien koulustaustalla ei tutkimuksen mukaan ollut merkitystä aikuisten ja lasten saatavilla oloon. Pedagogisen sensitiivisyyden merkitys nähtiin suurena myös työhyvinvoinnissa. Pedagogisen sensitiivisyyden vaikutus lisääntyessään ulottui myös kasvattajan työn tekemisen motivaatioon ja sitoutumisen tasoon. Nämä puolestaan vaikuttavat päiväkodin pedagogiseen laatuun. (Harkoma 2016.)

Tutkimusta jatkokehitetään osana varhaiskasvatuksen ammattilaisten pedagogisen sensitiivisyyden kehittämistyötä. Tästä kehittämistyöstä järjestetään luentoja ja koulutustilaisuuksia. Myöhemmin on tulossa kaikille varhaiskasvattajille työssä hyödynnettävissä oleva PedaSens-manuaali. (PedaSens-interventiotutkimus, n.d.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kasvattajien omia käsityksiä ja kokemuksia pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta päiväkodissa sekä tuottaa lisää tietoa siitä miten ne toteutuvat päiväkodissa. Asiaan paneuduttiin päiväkodissa toimivan kasvattajan näkökulmasta. Tutkimuksella pyrittiin myös löytämään kehittämisideoita pedagogisen sensitiivisyyden ja kannustamisen toteuttamiseen ja lisäämiseen päiväkodin jokapäiväisessä arjessa, sekä mahdollisten esteiden minimointiin.

Tutkimuksen työelämälähtöisenä tavoitteena oli lisäksi herättää kasvattajien välistä keskustelua pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta, saada kasvattajat pohtimaan omaa pedagogista sensitiivisyytään ja kannustamistaan sekä niiden merkitystä omassa työssään.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä olivat:

- 1.Miten pedagoginen sensitiivisyys ilmenee kasvattajan omassa työssä?
- 2.Miten lapsen kannustaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa?
- 3.Miten pedagogista sensitiivisyyttä ja kannustamista voidaan kehittää päiväkodin arjessa?

Näihin kysymyksiin pyrittiin saamaan vastauksia webropol-kyselyn avulla.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvataan tämän opinnäytetyön toteutusta. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen ja sen tavoitteena oli kartoittaa kasvattajien ajatuksia pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta. Tutkimus toteutettiin Pirkkalan kunnassa kesällä 2017.

5.1 Kohderyhmän kuvaus

Kyselytutkimus suoritettiin Pirkkalan kunnassa sijaitsevilla päiväkodeilla. Päiväkodit ovat eri kokoisia ja niissä työskentelee kaikkiaan noin 60 kasvattajaa. Tutkimuskyselyn vastattavakseen saivat kaikki päiväkotien ryhmissä työskentelevät kasvattajat koulutustaustastaan tai ammattinimikkeestään riippumatta. Heillä kaikilla oli kokemusta pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta oman työnsä kautta, mutta he eivät olleet tutkijan kanssa samassa työyhteisössä. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009,160) mukaan kohderyhmää valittaessa ei käytetä satunnaisotosta, vaan valinta on tarkoituksenmukainen.

5.2 Aineiston hankinta

Tutkimus oli kvalitatiivinen eli se tuotti laadullista tutkimusaineistoa. Kanasen (2014, 18 – 20) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkitaan jotakin tiettyä ilmiötä ja siihen liittyviä prosesseja. Tutkija on kiinnostunut jostakin ilmiöstä ja haluaa selvittää, miten tutkittavat ihmiset kokevat ja näkevät tämän tietyn ilmiön. Pyritään ilmiön syvällisempään ymmärtämiseen. Tässä tutkimuksessa ilmiöinä olivat pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen kasvattajan käyttäminä työvälineinä.

Vilkan (2015,120) mukaan laadullisen tutkimuksen piirteinä ei ole totuuden löytäminen, vaan tutkimuksen aikana muodostuneiden tulkintojen kautta osoittaa jotakin toiminnasta. Tutkimuksen avulla tehdään näkyväksi välittömän havainnoinnin saavuttamattomissa olevaa. Tutkimuksen avulla ratkaistaan näitä välittömän havainnoinnin saavuttamattomissa olevia arvoituksia.

Tässä opinnäytetyössä tehtiin internet-kysely, jossa käytettiin Webropol-kyselyohjelmaa. Kysely oli puolistrukturoitu lomakekysely joka sisälsi myös muutamia avoimia osioita suljettujen lisäksi. Osa kysymyksistä oli strukturoituja sisältäen valmiita vastausvaihtoehtoja, joista piti valita sopiva tai sopivat. Lomakekyselyllä saadaan selville vastaajan mielipiteitä, arvoja, asenteita ja tietoja tutkittavasta asiasta. (Hirsjärvi ym. 2009, 192.) Kysymykset laadittiin niin, että niiden avulla pyrittiin saamaan vastauksia tutkimuskysymyksiin. Yksi moniosainen kysymys saattoi sisältää kysymyksiä joilla haettiin vastauksia useampaan tutkimuskysymykseen. Välillä käytettiin synonyymeja joiden avulla haettiin tuloksiin moniulotteisuutta. Kysely lähetettiin tutkittaville työsähköpostissa olevan henkilökohtaisen linkin kautta. Sähköpostiviesti sisälsi lyhyen saateviestin vastaajille. Kyselyyn pystyi vastaamaan kerralla, tai sitä oli mahdollisuus täydentää myöhemmin ennen kuin sen lähetti. Kyselylinkki oli auki ja vastattavissa kesäkuussa 2017 kolmen viikon ajan. Tämän ajan kuluessa lähetettiin kaksi muistutusviestiä kyselyssä olevan muistutustoiminnon avulla niille, jotka eivät vielä olleet kyselyyn vastanneet. Kyselylinkki suljettiin kolmen viikon aukiolon jälkeen.

5.3 Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen aineiston analyysi tehtiin teemoittelemalla. Tutkimuskysymysten pohjalta muodostui kolme pääteemaa. Näiden pääteemojen alle muodostui alaluokkia haastattelukysymysten ja saadun aineiston mukaan. Alaluokat muodostuivat niiden määrällisen ja laadullisen esiintymisen mukaan. Teemoiksi voidaan valita sellaisia aiheita, jotka toistuvat tutkimusaineistossa tavalla tai toisella. Teemoittelu etenee teemojen ryhmitelystä ja muodostamisesta niiden yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. (Jyväskylän yliopisto n.d.) Tutkimuksesta saatua aineistoa analysoimalla aineistoon saadaan selkeyttä, tietoa voidaan tiivistää ja löydetään samalla uutta tietoa tutkitusta aiheesta. Analyysin aikana tietoa tiivistettäessä ja jäsennettäessä tutkimuksella saatua tietoa ei kuitenkaan muuteta. (Eskola & Suoranta 2014, 138.)

Tämän opinnäytetyön kyselyn kysymykset oli laadittu niin, että yhden moniosaisen kysymyksen vastauksista löytyi vastauksia useampaan tutkimuskysymykseen. Osa kysymyksistä puolestaan vastasi kuitenkin selkeästi vain yhteen tutkimuskysymykseen. Tutkimus tuotti paljon materiaalia. Koko aineisto tulostettiin ja päädyttiin analysoimaan jokaisen tutkimuskysymyksen näkökulmasta erikseen. Aineisto luettiin näin useaan kertaan. Aineistoa luokiteltiin sen mukaan, mihin tutkimuskysymykseen ne vastasivat, jotta vastauksista saatiin muodostettua kokonaisuus. Jokainen tutkimuskysymys värikoodattiin ja sen vastaukset etsittiin aineistosta yliviivauskynällä. Saatu aineisto luokiteltiin vielä omiin alaluokkiinsa. Nämä alaluokat olivat toisinaan erittäin lähellä toisiaan merkitykseltään ja joidenkin niistä tiivistäminen samaan oli perusteltua. Lopputuloksissa pyrittiin vielä tuomaan tulokset selkeästi esiin ja mahdollisuuksien mukaan kytkemään opinnäytetyössä mukana olevaan teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin.

5.4 Luotettavuus ja eettiset kysymykset

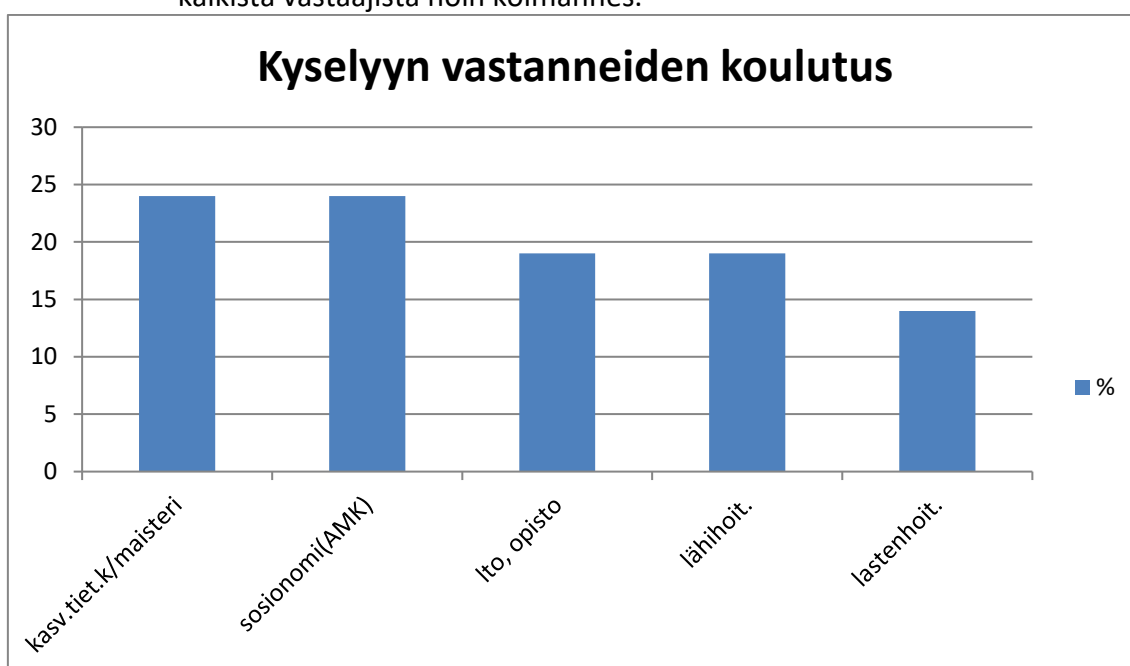
Tutkimuksessa on tärkeää sen luotettavuus ja eettisyys. Kyselyn vastaajia ei valittu päiväkodista jossa tutkija työskentelee. Pienehkössä kunnassa tutkija on kuitenkin monille tuttu erilaisten yhteistyökuvioiden ja koulutusten kautta. Internetpohjaisen lomakekyselyn avulla pystyttiin kuitenkin takaamaan jokaisen vastaajan anonyymius. Vastauksia käytettiin ainoastaan tähän tutkimukseen ja ne eivät olleet muiden nähtävillä. Kasvattajat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti valitsemaan aikana ja aihe ei loukannut ketään eettisesti. Haastateltavat saattaisivat tunnistaa itsensä muutamista käytetyistä sitaateista, mutta kenellekään muulle se ei olisi mahdollista.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohdetta tulee lähestyä kokonaisvaltaisesti ja kuvataan todellista elämää ja tuodaan tutkittavien käsityksiä ja näkemyksiä esille. Tulee kuitenkin huomioida, että kvalitatiivisen tutkimuksen tutkijan arvot ohjaavat tutkittavan ilmiön tulkintaa. (Hirsjärvi

ym. 2009, 161.) Tutkittavan ilmiön ja toimintaympäristön tunteminen auttoi tämän tutkimuksen suunnittelussa ja tutkimuksen tulosten analysoinnissa.

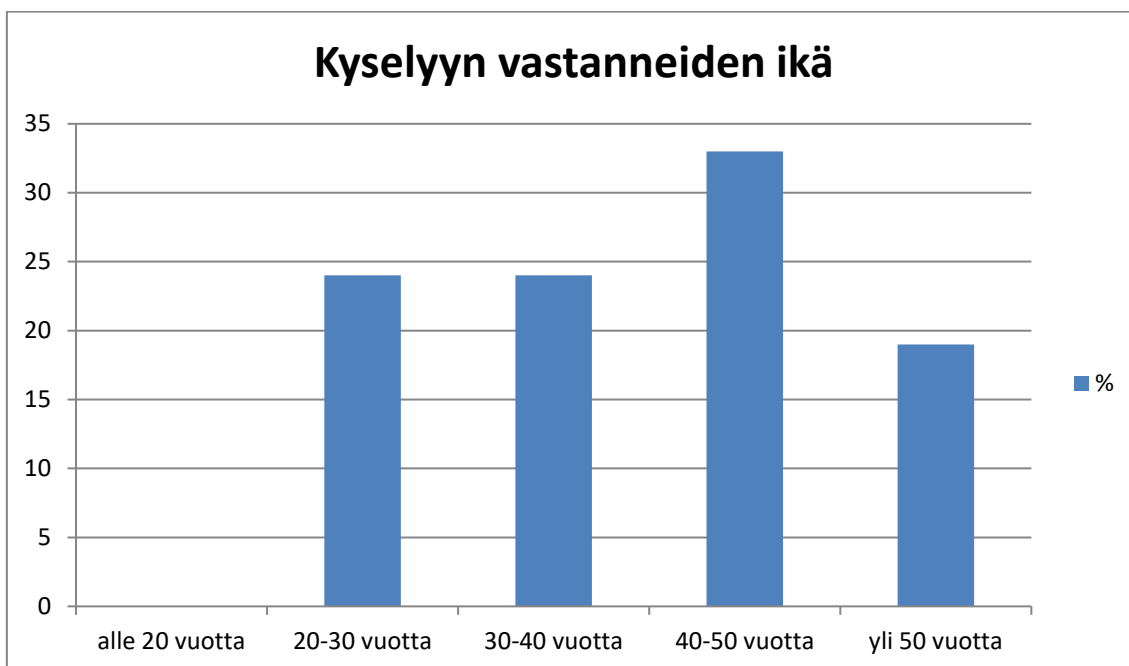
6 TUTKIMUSTULOKSET

Kyselyyn saatiin 21 vastausta Webropol-kyselyllä. Ammatinimikkeiltään kyselyyn vastaajat olivat päiväkodin opettajia, päiväkodin hoitajia ja avustajia. Päiväkodin opettajat olivat ylivoimaisesti suurin ryhmä (n 15) ammatinimikkeen mukaan jaoteltuna. Päiväkodin lastenhoitajia tai avustajia oli kaikista vastaajista noin kolmannes.

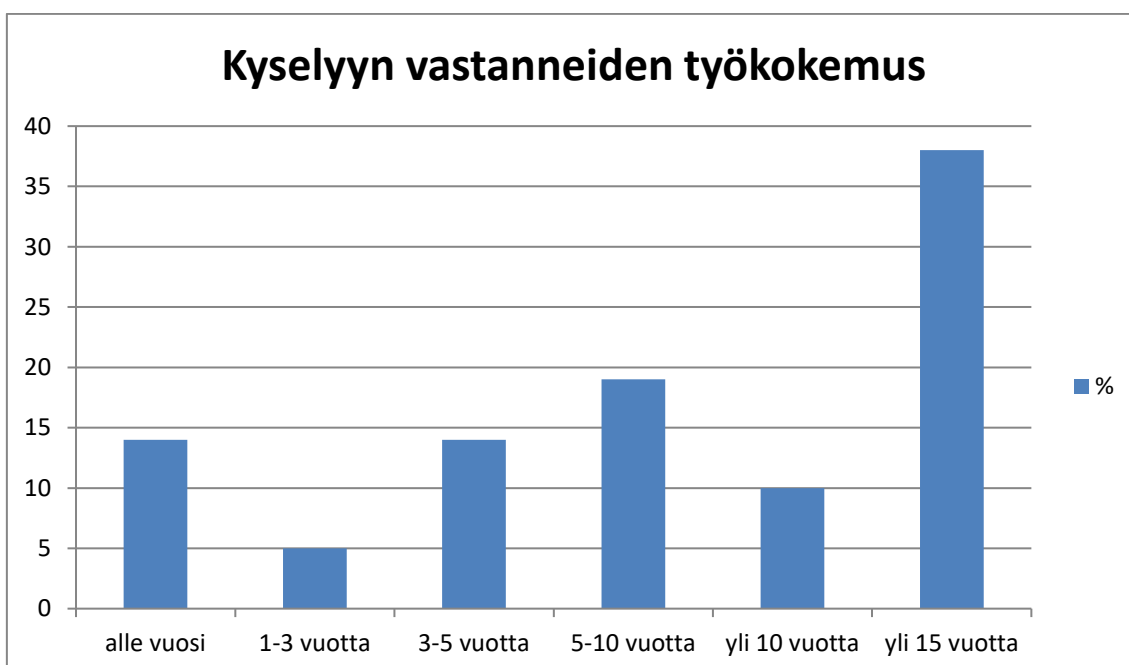
Kuva 1. Kyselyyn vastanneiden koulutus.

Koulutustaustaltaan (Kuva 1) kasvatustieteen kandidaatteja tai – maistereita ja sosionomeja(AMK) oli yhteensä lähes puolet. Kyselyyn vastanneista kolmanneksella oli joko lähi- tai lastenhoitajan koulutus. Seuraavaksi suurin vastaajaryhmä olivat opistotason lastentarhanopettajat. Heitä oli viidesosa vastaajista.

Kuva 2. Kyselyyn vastanneiden ikä.

Suurin osa kaikista vastaajista oli yli 30-vuotiaita. Vastaajista noin neljännes oli alle 30-vuotiaita. Suurin yksittäinen ikäryhmä vastaajissa oli 40–50-vuotiaat, heitä oli kolmannes kaikista vastaajista. (Kuva 2.)

Kuva 3. Kyselyyn vastanneiden työkokemus.

Lähes puolella kaikista vastaajista oli työkokemusta yli 10 vuotta. Yli kolmanneksella kaikista vastaajista oli yli 15 vuotta työkokemusta. Lähes kolmanneksella vastaajista työkokemusta puolestaan oli alle vuodesta enintään kolmeen vuoteen. (Kuva 3.) Alalle tyypillisesti vastaajajoukko koostui pääosin naisista.

Seuraavassa käsitellään kyselyn vastauksia tutkimuskysymysten valossa. Tutkimuskysymykset olivat:

1. Miten pedagoginen sensitiivisyys ilmenee kasvattajan omassa työssä?
2. Miten lapsen kannustaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa?
3. Miten pedagogista sensitiivisyyttä ja kannustamista voidaan kehittää päiväkodin arjessa?

Tutkimuksen kyselyn aineisto käsiteltiin jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla erikseen, analysoiden ja poimien aineistosta tutkimuskysymyseen vastaavat kysymykset ja niiden tuottama materiaali. Kunkin tutkimuskysymyksen kohdalla vastausten esittäminen perustuu kyselyn kysymyksiin ja niistä saatujen vastausten yhdistämiseen teemoitellen. Vastauksista nousevan aineiston perusteella lapsen kannustaminen on osa pedagogista sensitiivisyyttä ja se pitää sisällään paljolti samoja elementtejä kuin itse pedagoginen sensitiivisyyskin. Pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen kietoutuivat monilla osa-alueilla vastaajien vastauksissa tiiviisti toistensa lomaan. Seuraavassa tulosten yhteydessä on kasvattajien suoria lainauksia sisennettynä.

6.1 Pedagogisen sensitiivisyyden ilmeneminen päiväkodissa kasvattajan kuvamana

Vastauksia käsiteltiin tässä tutkimuksessa tulosten esiin nostamien teemojen avulla. Aluksi kuvataan pedagoginen sensitiivisyys -käsitettä. Pedagoginen sensitiivisyys ilmeni päiväkodin arjessa lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa, lapsen yksilöllisessä huomioimisessa, tuen tarpeiden ja lapsen tunteiden tunnistamisessa, ilmapiirin rakentamisessa, palautteen antamisessa sekä lapsen kannustamisessa.

6.1.1 Pedagoginen sensitiivisyys käsitteenä

Pedagogisen sensitiivisyyden käsite oli kuvattu monin eri tavoin kasvattajien vastauksissa, tosin samankaltaisuuksiakin esiintyi. Tutkimukseen vastanneista kasvattajista puolet vastasi pedagogisen sensitiivisyyden olevan heille tuttu käsitteenä. Toinen puoli vastaajista vastasi käsitteen olevan heille jonkin verran tuttu. Vastaajia pyydettiin kuvaamaan käsitettä lyhyesti.

Eniten vastauksissa korostui kasvattajan herkkyys aistia mitä ja millaista tukea sekä ohjausta kukin yksittäinen lapsi tietyllä hetkellä tarvitsee ja kasvattajan kykyä vastata näihin lapsen esiin tuomiin aloitteisiin ja havaittuihin kehityksen haasteisiin. Näissä vastauksissa ei juurikaan mainittu tunteita tai tunnetilojen tunnistamista.

herkkyyttä aistia mitä ja millaista tukea/ohjausta/kasvatusta kukin lapsi milloinkin tarvitsee

Sanaa sensitiivisyys käytetään usein synonyyminä sanalle herkkyys sana pedagoginen tuo siihen ammatillisemman vivahteen, joka painottuu opetukseen ja kasvatukselliseen näkökulmaan.

Toiseksi eniten pedagoginen sensitiivisyys nähtiin kasvattajan kykynä huomioida ja kohdata lapsi yksilönä, sekä kasvattajan kykynä arvostaa lasta ja nähdä lapsen itseisarvo.

Herkkyyttä antaa lasten olla yksilöitä ryhmässä ja toimia yksilöllisellä tavalla..

Pedagogista sensitiivisyyttä kuvattiin kolmanneksi eniten kasvattajan herkkyytenä lasten tunteille, mielialoille ja sanattomalle viestinnälle. Lapsen kuuntelemista ja kuulolla olemista pidettiin tärkeänä.

Olla herkkä lasten tunteille/ mielialoille /non-verbaalille viestinnälle.

Toimitaan hienovaraisesti lapsen tunnetiloja kunnioittaen ja lasta kuunnellen.

Erityisesti kahdessa viimeisimmässä yllä kuvatussa määritelmässä korostui kiireettömyys, kasvattajan aito läsnäolo ja avoimuus tärkeinä pedagogisen sensitiivisyyden määrittäjinä. Pedagoginen sanan katsottiin tuovan käsitteeseen opetuksellisen ja kasvatuksellisen näkökulman. Havainnointi ja dokumentointi mainittiin muutamissa vastauksissa tavoitteellisen ja kehityksellisen näkökulman yhteydessä. Pedagogisesti sensitiivisen aikuisen kyky vastata myös koko ryhmän tarpeisiin mainittiin kahdessa vastauksessa.

6.1.2 Lapsen yksilöllinen kohtaaminen osana pedagogista sensitiivisyyttä

Lapsen yksilöllistä kohtaamista pidettiin erittäin keskeisenä pedagogisessa sensitiivisyydessä. Lapsen yksilöllinen kohtaaminen nähtiin lähes kaikissa vastauksissa tärkeimpänä osana varhaiskasvatusta ja elinehtona laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Se mahdollisti vastaajien mielestä lasten osal-

lisuuden ja lapsen kasvun ja kehityksen havaitsemisen sekä lapsen itsetunnon ja identiteetin hyvän kehityksen. Lapsen yksilöllinen kohtaaminen koettiin erittäin tärkeänä osana ammattitaitoa, yhtenä työn parhaista puolista sekä työn sokerina ja suolana.

Lapsen yksilöllinen kohtaaminen on mielestäni tärkeää, koska jokainen lapsi tarvitsee ja ansaitsee tulla kohdatuksi yksilöllisesti.

..elinehto laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Lasten pitää tuntea tulevansa kuulluksi ja nähdyksi, jotta lapsen identiteetti kehittyy hyvällä tavalla. Lasten osallisuus toimintaan ei voi toteutua ilman yksilöllistä kohtaamista.

Kasvattajia pyydettiin kyselyssä jatkamaan listaa siitä, mitä he pitivät katsekontaktin ja vastavuoroisuuden ohella tärkeinä lapsen kohtaamisessa. Ylivoimaisesti eniten kasvattajat korostivat kiireettömyyden ja kuuntelemisen sekä kasvattajan aidon läsnäolon merkitystä.

Lapsen kohtaamisessa katsekontaktin ja vastavuoroisuuden lisäksi on tärkeää tunne että haluat kohdata lapsen ja tämä välittyy lapselle myös, ajan riittävyys, aito läsnäolo.

Kasvattajien vastauksista nousi erittäin paljon erilaisia asioita, joita he pitivät lapsen kohtaamisessa tärkeinä. Huumorin käyttäminen lapsen ymmärtämisen tasoisesti tuli esiin vastauksissa. Lämminhenkisyys, sensitiivisyys, kunnioitus, tunteiden sekä eleiden sanoittaminen mainittiin myös melko usein. Esiin tulivat myös empaattisuus, yksilöllinen kohtaaminen, tasa-arvoisuus, johdonmukaisuus, turvallisuus, iän huomiointi, selkokieli sekä äänensävy.

Useimpien kasvattajien mielestä oli helpointa kohdata avoin ja ystävällinen, innokas, iloinen, sosiaalinen, mielellään asioistaan kertova ja usein samalla kuunteleva lapsi joka kykeni vastavuoroiseen kohtaamiseen. Helpoimpana koettiin myös lapset jotka päästivät aikuisen lähelleen, lähtivät mukaan hassutteluun ja itsekin hakivat aikuisen läheisyyttä.

Helpointa on kohdata avoin ja ystävällinen lapsi, joka kertoo mielellään asioita ja kuuntelee..

Helpointa on kohdata iloinen ja sosiaalinen lapsi, joka juttelee, hassuttelee ja päästää lähelle.

Osalle vastaajista helpoimmin kohdattava oli lapsi johon oli saanut muodostettua luottamuksellisen suhteen. Jotkut kasvattajista kokivat helpoimpana kohdata rauhallisen, kiinnostuneen ja pitkäjänteisen lapsen. Helpoimpana kohdata koettiin myös niin sanottu peruslapsi jolla ei ollut mitään erityisen tuen tarvetta joka aiheuttaisi kasvattajalle huolen tunnetta.

Puheliaat ja eloisat tytöt mainittiin myös. Helpoimpana lapsena kohdata joku mainitsi myös lapsen jolla on hyvä ja terve itsetunto, turvallinen ja vakaa koti sekä avoin ja positiivinen luonne. Yksi vastaajista ei ollut kokenut koskaan haastavia tilanteita lasten kohtaamisissa. Erään vastaajan mukaan lapsen kohtaamista ei saanut ajatella koskaan helppona vaan siihen piti aina paneutua.

Lapsen kohtaamisessa monet kokivat erityisen haastavana hiljaisen ja aran, ujon, sulkeutuvan tai ilmeettömän lapsen. Tällaiseen lapseen ei saanut katsekontaktia, häneen ei saanut koskea, hänen eleensä olivat hyvin huomaamattomia eikä vuorovaikutuksellisuus onnistunut. Tällaisen lapsen kohtaamisessa tulisi olla vastaajien mielestä paljon aikaa lapsen havainnoimiselle ja mahdollisuudelle vähitellen vastata lapsen tarpeisiin.

Hiljainen, ujo ja ilmeeton on haastava, kun hän ei välttämättä itse tule tilanteissa vastaan.

Useat vastaajat kokivat haastavimpana kohdata myös lapsen jolla on haasteita erilaisten sosiaalisten- ja tunnetaitojen oppimisessa. Aggressiivinen, väkivaltainen ja raivoava lapsi joka vain huutaa, impulsiivinen, aistiherkkä tai levoton lapsi koettiin myös monien kasvattajien vastauksissa haastavimmaksi lapseksi kohdata. Haasteellisuus ilmeni usein tilanteiden yllätyksellisyytenä ja jatkuvasti uusien keinojen keksimisen tarpeellisuutena. Tukea tarvitsevien lasten osuus vastauksissa oli suuri. Haastavimmiksi koetuissa kohtaamisissa korostui ajan riittämättömyyden tunne sekä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla tietämättömyys siitä, millaista tukea lapsi tarvitsisi. Yhteisen kielen ja kommunikointikeinojen puute tai se että lasta ei tuntenut, koettiin haastavana. Moni kasvattaja koki haastavimmat kohtaukset raskaina mutta toisaalta myös onnistuttaessa palkitsevina.

Lapsen, jolla on erityisen tuen tarpeita kohtaaminen on vaikeinta, varsinkin, jos on vielä epäselvää, mitä kaikkia tukia lapsi tarvitsisi.

..levoton ja impulsiivinen, joka ei keskity, aggressiivinen

Tunne-/aistiherkän kun koskaan ei tiedä, mitä tulee vastaan. Mikään tilanne ei ole samanlainen vaan lasta pitää "lukea".

Yksilöllinen kohtaaminen koettiin joissakin vastauksissa haasteelliseksi isossa ryhmässä, jossa haastavat lapset veivät paljon kasvattajien huomiota. Kyselyyn vastanneista kasvattajista reilusti yli puolet koki, että lapsen yksilölliselle kohtaamiselle oli liian vähän aikaa. Tiedettiin kohtaamisen vaativan aikaa, mutta sitä ei aina tuntunut olevan.

6.1.3 Lapsen yksilöllinen huomiointi osana pedagogista sensitiivisyyttä

Lähes kaksi kolmesta kasvattajasta vastasi lapsen yksilöllisen huomioinnin mahdollistuvan melko hyvin työssään. Useimmat kasvattajat pyrkivät huomioimaan kaikkia lapsia tasapuolisesti ja samalla tarpeen mukaan. Heistä osa korosti sen olevan osa ammatillisuutta johon kasvattajan mieltymykset, tunnetilat, lapsen ominaisuudet tai esimerkiksi kiire eivät saaneet vaikuttaa.

Pyrin huomioimaan kaikkia tasapuolisesti...

Jokaisen lapsen tarpeet pitää huomioida. Huomiointiin ei saa vaikuttaa kasvattajan mieltymykset tai tunnetilat, eikä toisaalta lapsen ominaisuudet saati kiire tms. ympäristötekijät.

Kolmasosalla kaikista vastaajista oli selkeä huoli aroista, ujoista, syrjään vetäytyvistä, hiljaisista eli niin sanotuista näkymättömistä lapsista. Näille lapsille kasvattajat pyrkivät antamaan päivittäin huomiotaan. Näiden lasten he totesivat kuitenkin jäävän aivan liian vähälle huomiolle. Yli puolet kasvattajista oli samaa mieltä kyselyn väitteen kanssa siitä, että arka lapsi jää vähemmälle huomiolle kuin muut lapset. Kasvattajien huomion veivät monien mielestä päiväkodin arjessa usein kovaääniset, haastavasti käyttäytyvät lapset joilla oli lisäksi haasteita sosiaalisissa taidoissa. Erityistä tukea tarvitsevien lasten huomioimisessa koettiin haastavana jatkuva sopivien huomiointikeinojen etsiminen jotta samalla toteutuisi lapsen itsetunnon vahvistuminen.

Mieluiten huomioisin kaikkia lapsia. Eniten huomiota kuitenkin (valitettavasti) saavat kovaääniset lapset tai lapset, joiden sosiaalisissa taidoissa on paljon harjoiteltavaa. Hiljaiset ja ”aina oikein toimivat” jäävät aivan liian vähälle huomiolle.

Huomiota vie eniten yleensä haastavasti käyttäytyvät lapset. En heitä mieluiten huomioi, mutta heille huomiota antaa eniten.

Hyvin käyttäytyvä ja iloinen, kuunteleva ja osallistuva lapsi tai lapsi johon oli helppo saada kontakti, mainittiin mieluiten huomioitavien joukossa. Useissa vastauksissa näkyi halu tasapuoliseen lasten huomioimiseen joka ei kuitenkaan päiväkodin arjessa mahdollistunut. Lähes kaikkien vastaajien mielestä hellyydenosoitukset olivat osa heidän työtään.

Pyrin huomioimaan kaikkia tasapuolisesti, mutta mieluiten huomioin varmaankin sellaista lasta, jolta saan vastavuoroisuutta ja vastauksia. Lapsi käyttäytyy yleensä hyvin ja on iloinen.

6.1.4 Hyvän kontaktin muodostamisen keinoja

Suurin osa kasvattajista kertoi menevänsä lapsen luokse puhuessaan hänelle. Muiden lasten ylihuutamista ei nähty hyvänä sensitiivisenä keinona lähestyä lasta. Saadakseen lapseen hyvän kontaktin lähes kolmannes kasvattajista piti tärkeänä konkreettista lapsen tasolle kyykistymistä ja katsekontaktin saamista. Osa kasvattajista aloitti kontaktin koskettamalla lasta olkapäälle. Aikuisen aito, rauhallinen läsnäolo ja rauhallinen äänensävy nähtiin myös yhtä toimivina keinoina. Joidenkin mielestä hyvä kontakti lapseen vaati lisäksi aikaa, tilaa ja lapsen kanssa yhdessä tekemistä. Tällöin lapsi sai rauhassa tutustua aikuiseen. Joidenkin kasvattajien mielestä hyvän kontaktin lapseen sai ottamalla lapsen syliin.

6.1.5 Pedagoginen sensitiivisyys lapsen tunteiden tunnistamisessa ja lapsen havainnoinnissa

Lapsen tunteiden tunnistaminen vaati lähes kaikkien kasvattajien mielestä kasvattajalta sensitiivisyyttä. Sensitiivisyyttä kuvattiin tässä yhteydessä usein eri tavoin, muun muassa aitona läsnäolona, herkkyytinä, tunnetajuna ja tunneälynä. Tärkeinä tunteiden tunnistamisessa pidettiin myös kasvattajan keskittymistä kiireettä jolloin tunteiden taustalla olevat lapsen tarpeet kyettiin tunnistamaan.

Lapsen tunteiden tunnistaminen vaatii sensitiivisyyttä. Jokainen lapsi ilmaisee tunteitaan eri tavalla eri tilanteissa.

Lasten havainnointi ja dokumentointi mainittiin joissakin kasvattajien vastauksissa yhtenä osana pedagogista sensitiivisyyttä. Ne korostuivat etenkin niiden kasvattajien vastauksissa jotka määrittelivät pedagogisen sensitiivisyyden lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyen. Kolme neljästä kasvattajasta vastasi havainnoivansa eniten haasteellisia lapsia. Näillä lapsilla oli yleensä joitakin tai laajempiakin erityisen tuen tarpeita.

6.1.6 Pedagoginen sensitiivisyys tuen tarpeiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa

Yli puolet kasvattajista oli sitä mieltä, että lapsen tuen tarpeiden tunnistamisessa tarvitaan erityisesti havainnointia ja ammattitaitoa. Ammattitaitoon liitettiin monissa vastauksissa pitkä työkokemus ja pedagoginen osaaminen. Kasvattajat pitivät hyvin tärkeinä myös kasvattajan sensitiivisyyttä joka ilmeni erityisesti aitona läsnäolona ja kiinnostuksena sekä kiireettömyytenä. Koulutuksen tarpeellisuus nousi esiin monien kasvattajien pohdinnoissa.

Lapsen tuen tunnistaminen vaatii havainnointia. Tuen tarpeita on vaikea välillä huomata joten tarkka ja yksityiskohtainen havainnointi on ainoa ratkaisu tuen tarpeiden tunnistamiseen.

Lapsen tuen tarpeiden tunnistaminen vaatii havainnointia, herkkyyttä, kokemusta ja koulutusta.

6.1.7 Ryhmän ilmapiiri pedagogisen sensitiivisyyden mahdollistajana

Ryhmän ilmapiiriin kaikkien kasvattajien mielestä vaikutti erittäin suuresti kasvattajien välinen vuorovaikutus sekä se miten kasvattajat olivat vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Lapset puolestaan ottivat mallia aikuisten keskinäisestä sekä lasten kanssa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta. Kasvattajien yhtenevät arvot ja säännöt, keskinäinen kunnioitus sekä heidän tapansa kohdella tiimensä jäseniä heijastui lapsiin ja koko ryhmän tapaan toimia ja olla. Myös huumori ja vanhempien osuus ryhmän ilmapiiriin vaikuttavina tekijöinä mainittiin. Lähes kaikkien kasvattajien mielestä ryhmän ilmapiiriin luominen oli yksi heidän työtehtävistä muiden työtehtävien joukossa.

Ryhmän ilmapiiriin vaikuttaa aikuisten toiminta. Se kuinka ryhmän aikuiset tulevat keskenään toimeen ja se että heillä on yhteisesti hyväksytyt säännöt lapsille.

...aikuisten välinen kemia ja kunnioitus kaikkien työtä kohtaan. Myös aikuisten arvostus lapsia ja perheitä kohtaan.

6.2 Lapsen kannustamisen ilmeneminen varhaiskasvatuksessa

Tässä kappaleessa tarkastellaan lapsen kannustamista päiväkodissa kasvattajille tehdyn tutkimuksen perusteella. Lapsen kannustaminen ja pedagoginen sensitiivisyys kietoutuivat tässä tutkimuksessa monin paikoin tiiviistikin toistensa lomaan kannustamisen ollessa yksi keino toteuttaa pedagogista sensitiivisyyttä. Lapsen kannustaminen voi ilmetä monin tavoin. Tässä tutkimuksessa sitä tarkasteltiin osana pedagogista sensitiivisyyttä sekä palautteen antamisen ja kannustamisen näkökulmista. Kaikki palautteen antaminen ei kuitenkaan ole kannustavaa jos sen fokus ei ole selkeästi lasta tukeva, kannatteleva, tai aidosti lapsen parhaaseen pyrkivä. Tässä kappaleessa kannustamiseen perehdyttiin palautteen antamisen näkökulmasta sekä kuvattiin kasvattajilta nousseita kannustamistapoja.

6.2.1 Positiivinen palaute

Kasvattajat antoivat suuren merkityksen positiiviselle palautteelle. Kaikki vastaajat sanoivat pyrkivänsä antamaan palautetta kannustavasti ja positiivisessa hengessä.

Useimmilla kasvattajilla palautteen antaminen tähtäsi samalla jonkin taidon oppimiseen. Jos piti antaa negatiivista palautetta, lapsi ohjattiin siitä toivotun käytöksen pariin. Negatiivista palautetta haluttiin antaa harkiten, rakentavassa merkityksessä ja vain tarpeen vaatiessa. Muutamat kasvattajat sanoittivat lapsen ei-toivottua toimintaa lapselle. He kuvasivat lapselle sanallisesti mitä oli tapahtunut koska esimerkiksi tunnekuohon vallassa lapsi oli saattanut toimia nopeasti ja ilman harkintaa. Näin pyrittiin saamaan lapsi itse oivaltamaan tapahtunut, ja etsimään oikeaa toimintatapaa. Tällöin ei syntynyt tarvetta antaa negatiivista palautetta. Melko harvoin vain pelkästään lasta itseään keuhuttiin. Lähes aina kehumiseen liittyi myös lapsen tekeminen.

Positiivisen palautteen merkitys lapselle on valtava: onnistuminen on hyvä huomioida.

Palautteen antaminen lapselle tai lapsen kannustaminen ei noussut lainkaan esille kasvattajien vastauksissa heidän määritellessään aiemmin tässä tutkimuksessa pedagogisen sensitiivisyyden käsitettä. Kuitenkin kasvattajien kuvaamat vuorovaikutustilanteet kohtaamisesta ja lapsen huomioimisesta sisälsivät usein jo itsessään useita kannustamisen elementtejä.

6.2.2 Kasvattajien käyttämiä kannustuskeinoja

Kannustaessaan lasta kasvattajat pyrkivät jollakin positiivisella tavalla huomioimaan lapsen. Huomioiminen oli sanallista, sanatonta tai näiden yhdistelmä. Tutkimuksen mukaan kaikki kasvattajat käyttivät sanallista kannustamista työssään kannustamistavoista kysyttäessä. Puolet kasvattajista kertoi keuhansa lasta. Kehuminen koettiin runsaammaksi kuin pelkkä kannustaminen. Lisäksi mainittiin julkinen kehuminen jossa saatettiin kehua koko ryhmää, muutamaa lasta tai yksittäistä lasta niin, että kaikki läsnäolijat sen kuulivat. Eräs kasvattaja mainitsi positiivisen juoruilun lapsesta vanhemmille hakutilanteessa niin että lapsi kuuli kasvattajan kehuvan itseään vanhemmilleen. Muutama kasvattaja mainitsi käyttävänsä innostavaa äänensävyä kannustaessaan saaden lapsen yrittämään uudelleen tai enemmän, samalla oppien lisää.

..me suoriuduttiin tästä niin hyvin, että voidaan antaa itsellemme aploodit..vanhemmille positiivinen juoruilu lapsen kuullen.

Hyvä Liisa! Vauu, miten hienosti osasit! Näytähän uudestaan!

Lapsen hyvien puolien esiin tuominen, onnistuneen tekemisen sanoittaminen sekä lapsen rohkaisu mainittiin kannustamisen keinoina. Kolmasosa kasvattajista mainitsi positiivisuuden, hassuttelun, leikinomaisuuden tai huumorin. Vain muutama varsinaisesti mainitsi pyrkivänsä luomaan hyvän

ilmapiirin kannustustapoja pohtiessaan ja vain muutama mainitsi kannustavansa koko ryhmää.

Osalla kasvattajista kannustaminen oli hyvin tavoitteellista: opeteltiin jostain perustaitoa tai haluttiin lapsen oppivan itsenäiseksi ja omatoimiseksi. Pieni osa kasvattajista pyrki tuomaan lapselle esiin hänen jo osaamansa taidon ja näin kannustamaan lasta oppimaan lisää.

Positiivista palautetta, kun lapsi onnistuu

kannustan lapsia pukemaan, jossa lapsi oppii itsenäiseksi. Harjoittelu vessassa, josta sitten myöhemmin opitaan kuivaksi.

Sanattomina kannustuskeinoina mainittiin erilaiset esineet sekä ilmeet, eleet ja muut fyysiset toiminnot. Selkeästi yli puolet kasvattajista käytti erilaisia konkreettisia esineitä ja välineitä kannustamisen apukeinoina. Tarat, joita kiinnitettiin tavoitetauluun ja taulun täytyttyä niihin usein liittyvät pienet palkinnot olivat melko yleisiä. Jonkin verran käytettiin myös liikennevaloja eli väriympyröitä, sellaiset saattoivat olla kasvattajan kaulalla nauhassa, josta ne oli helppo nopeasti ottaa aina käyttöön. Osa kasvattajista mainitsi käyttävänsä kannustamisessa kuvia ja tiimalasia. Ilmeiden ja eleiden käyttö kannustustapana oli käytössä hieman yli puolella kasvattajista. Puolet kaikista kasvattajista mainitsi peukun näytön kannustuskeinona. Hymyä käytti kannustamiskeinona neljännes kaikista vastaajista, vain muutama mainitsi käyttävänsä katsetta, pään nyökkäystä, käsiensä taputtamista tai tukiviittomia.

..peukaloa, hymyä, nyökkäämistä, vihreää valoa, välillä tarroja..

..kuvallista palautetta, palkintoja, tukiviittomia

Lapsen koskettamisen tai muun fyysisen toiminnon ilmoitti kannustustavakseen hieman alle puolet kaikista vastaajista. He halasivat, silittivät tai taputtivat lasta. He antoivat ylävitosen, pyysivät lasta apulaiseksi johonkin mieluisaan tehtävään, näyttivät itse ensin mallia tai tekivät lapsen kanssa yhdessä.

..esimerkiksi ottaa lasta kädestä, että tehdään yhdessä. Rohkaisee lasta yrittämään. Näyttää vaikka itse ensin mallia, jolloin lapsikin uskaltaa yrittää.

Yli puolet kasvattajista käytti sekä sanallisia että sanattomia kannustamiskeinoja melko monipuolisesti tilanteen ja lapsen mukaan. Kolmasosalle sanallinen ja samalla hyvin tavoitteellinen kannustaminen oli yleisintä. Lap-

sen vilpitön kehuminen jo yrittämisestä ei noussut kuin muutamissa vastauksissa esiin, vaikka osa kasvattajista sanoikin kehuvaansa lapsia. Osa kasvattajista kertoi kuitenkin kannustavansa yrittämään.

Hymy, halaus, peukun näyttö, silittäminen, taputtaminen (lasta tai aikuisen käsiä yhteen), vihreä liikennevalo, sanalliset kehut, innostava äänensävy, yksilöllinen huomiointi, huumorin käyttö ja ”hömpöttely”

6.2.3 Palautteen antamisen määrä ja ajankohta päivittäisissä toiminnoissa

Kasvattajat antoivat lapsille eniten palautetta pukemistilanteissa, ruokailuissa, siirtymätilanteissa, ulkoilun aikana sekä jonkin verran vähemmän ohjatun toiminnan ja leikin aikana. Näissä palautteen antaminen tapahtui useita kertoja päivässä yli puolella kasvattajista ja ainakin kerran päivässä lähes kaikilla. Tulo- ja hakutilanteissa palautetta lapsille antoi kolme viidestä kasvattajasta vähintään kerran päivässä. Eräs kasvattaja mainitsi tämän hyvänä hetkenä lapsen julkiselle kehumiselle sekä lapsen että vanhemman kuullen. Kasvattajista vähän yli puolet antoi lapsille lepohetkillä palautetta vähintään kerran päivässä. Aamupiirillä useita kertoja päivässä palautetta antavia kasvattajia oli vähiten.

..Tulo ja hakutilanteissa annan palautetta päivän kulusta ja pyrin positiivisen kautta tuomaan esiin päivän haasteitakin perheille ja lapselle.

Eniten palautetta annettiin tilanteissa joissa kaikki ryhmän kasvattajat ja lapset olivat yleensä päivittäin yhdessä läsnä. Siirtymät, ruokailu, pukeminen ja ulkoilu ovat tällaisia tilanteita joissa tulee monia tilaisuuksia kasvattajalle antaa palautetta. Aamupiiriä ei välttämättä pidetty kaikissa päiväkodeissa joka aamu tai lainkaan eivätkä siellä olleet kaikki aikuiset joka päivä. Myös lepohetkellä oli vain osa aikuisista paikalla, jolloin kasvattajalla ei ollut palautteen antamisen mahdollisuutta. Tässä kysymyksessä ei myöskään tutkittu palautteen laatua, eli sitä oliko kaikki palaute positiivista ja lapsen kannustamista.

Jokaisessa päivässä on hyviä asioita, joista voi ja pitää antaa palautetta.

Kasvattajat pyrkivät antamaan suoran palautteen heti. Erityisen tärkeänä positiivisen palautteen antaminen heti koettiin silloin, jos hetki aiemmin oli jouduttu selvittämään jotakin kielteistä asiaa.

6.3 Pedagogisen sensitiivisyyden ja kannustamisen toteutumisen haasteita

Kyselyn aineistosta nousi esiin joitakin haasteita pedagogisen sensitiivisyyden ja lapsen kannustamisen toteuttamiselle. Samat haasteet toistuivat

kasvattajien vastauksissa monessa kohtaa. Erityisesti kiireettömyyden vaatimus ei toteutunut kasvattajien mielestä läheskään aina.

6.3.1 Haasteet vuorovaikutuksessa

Pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen tulevat esiin vuorovaikutuksessa. Lapsen ja kasvattajan välisen vuorovaikutuksen teki haastavaksi lähes kaikkien vastaajien mielestä iso lapsiryhmä. Isossa lapsiryhmässä yksilöllisyys kärsi. Kaksi kolmesta kasvattajasta koki myös lapsen haasteiden hankaloittavan vuorovaikutusta. Yli puolella kasvattajista kiire toi haasteita vuorovaikutukseen ja lähes yhtä monen mielestä henkilökunnan vähyys häiritsi vuorovaikutusta ja lapsen kohtaamista pedagogisesti sensitiivisesti.

6.3.2 Kannustamisen kannalta haasteellinen lapsi

Kasvattajien vastauksista nousi selkeästi esiin kaksi vaikeimmin kannustettavissa olevaa lapsiryhmää. Haastavimpana koettiin lapset jotka olivat usein aggressiivisia toisia lapsia kohtaan, tappelivat, olivat tunnekuohujen vallassa tai jotka suuttuivat palautteesta. Lähes yhtä haastavina kasvattajat kokivat lapsen kannustamisen jos lapsi ei reagoinut millään tavoin palautteeseen, lapsi oli hyvin itsekriittinen eikä halunnut huomiota vaan väheksyi itseään, lapsella oli huono itsetunto tai jos lapseen ei saanut mitään kontaktia. Erään kasvattajan mielestä vaikeinta oli kannustaa ylivilkasta ja toisen mielestä todella taitavaa lasta. Muutama kasvattaja kertoi kannustamisen olevan vaikeinta silloin kun oma tunnetila oli huono eli kun kasvattaja meinasi itse kiihtyä tilanteessa, oli kiireinen tai väsynyt.

Vaikeinta on kannustaa lasta joka on usein aggressiivinen toisia kohtaan.

Vaikeinta on kannustaa lasta, joka kieltäytyy ottamasta palautetta vastaan, väheksyy itseään tai on liian itsekriittinen.

6.4 Pedagogisen sensitiivisyyden ja kannustamisen kehittäminen päiväkodin arjessa

Lapsen kannustaminen on parhaimmillaan yksi selkeä kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden toteuttamisen väylä. Tässä kappaleessa tarkastellaan pääasiassa positiivisen palautteen antamisen eli kannustamisen kehittämistä. Mukana on myös kasvattajien esiintuomia koulutustarpeita lähipäiväkoti-periaatteeseen liittyen.

Kysyttäessä miten palautteen antamista lapsille voisi kehittää kasvattajan omassa toiminnassa ja ryhmän toiminnassa saatiin hyvin vastauksia. Suurin osa kasvattajista koki palautteen antamisessa olevan parantamisen varaa. Lähes kaikkien kasvattajien mielestä lapsille tulisi antaa enemmän palautetta ja erityisesti positiivista palautetta. Negatiivisen palautteen tulisi

olla aina rakentavaa. Palautetta tulisi antaa kaikille lapsille tasapuolisesti ja myös lapset, joilla sujui kaikki hyvin, ansaitsisivat palautetta. Kaikkien kasvattajien tulisi osallistua tasapuolisesti kaikenlaisen palautteen antamiseen kaikille lapsille. Monet kasvattajat kaipasivat myös yhtenäisiä linjoja siihen, miten he antavat palautetta kullekin lapselle.

Kehittämisideoina kasvattajat mainitsivat monia asioita. Palautteen antamiseen pitäisi ryhmän kehittää yhteiset käytänteet. Muutamat kasvattajat ehdottivat jonkinlaisen seurannan tai systeemin kehittämistä henkilökohtaisesti tai koko ryhmälle, jotta palautteen antaminen paranisi. Erityisesti kaivattiin seurantaa sille, että palautetta tulisi annettua kaikille. Muutamat ehdottivat myös ryhmän yhteisten käytänteiden laatimista palautteen antamiseen.

Palautteen antamisen tulisi useiden mielestä tulla osaksi arjen työtä ja arkisia tilanteita. Kaivattiin enemmän kiireettömyyttä ja kasvattajan aitoa läsnäoloa ja mahdollisuutta lapsen parempaan yksilölliseen havainnointiin. Kasvattaja arvioi palautteen antamisen myös kehittyvän jos kasvattajien asenteet olisivat vielä enemmän lapsia huomioivia. Muutama kasvattaja toi esille, että palaute voisi olla enemmän muutakin kuin pelkkää sanallista palautetta. Enemmän voisi käyttää eleitä, esimerkiksi näyttää peukaloa asioiden sujuessa hyvin. Eräs kasvattaja kertoi kehittämis ehdotuksenaan, että vanhempien hakiessa lastansa päiväkodista kerrotaisiin vanhemmille aina jokin positiivinen asia lapsesta lapsen itsensä kuullen.

Muutamat kasvattajat halusivat erityisesti painottaa positiivisen palautteen merkitystä. Positiivista palautetta antamalla huomio saatiin kiinnitettyä hyvään, toivottuun käyttäytymiseen ja negatiivinen toiminto saattoi jäädä. Positiivisen palautteen kerrottiin luovan positiivisempaa ryhmähengettä ja rohkaisevan koko ryhmää kannustamaan toisiaan. Näin saatiin myös vähenemään lasten jatkuva kantelu toisistaan aikuisille. Tärkeänä pidettiin myös lasten mahdollisuutta palautteen harjoitteluun. Lapset voisivat opetella antamaan palautetta sekä itselleen että toisilleen. Eräs kasvattaja ideoi tuokioiden päättämistä positiivisen palautteen antamiseen.

Tutkimuksen työelämälähtöisenä tavoitteena oli herättää kasvattajien välistä keskustelua pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta. Tavoitteena oli myös saada kasvattajat pohtimaan omaa pedagogista sensitiivisyyttään ja sen ja kannustamisen merkitystä omassa työssään. Vastauksista kävi hyvin ilmi, että kasvattajat olivat pohtineet omaa rooliaan näiden asioiden toteuttamisessa. Heiltä tuli myös kritiikkiä omaa ja työtovereidensakin toimintaa kohtaan.

6.4.1 Kasvattajan tärkeimpiä taitoja työssään

Valitessaan valmiista vaihtoehtoista työssään tärkeimpiä taitoja lähes kaikki kasvattajat näkivät lapsen yksilöllisen kohtaamisen ja turvallisuudesta huolehtimisen tärkeimpänä. Lähes yhtä moni piti erittäin tärkeänä myös taitoa tuoda lapsen vahvuuksia esiin, antaa positiivista palautetta ja kykyä muuttaa suunnitelmia nopeasti eli toimia joustavasti. Lapsen tunteiden tunnistaminen oli neljälle viidestä yksi tärkeimmistä taidoista. Kukaan kasvattajista ei pitänyt aamupiirin ohjaamista tai liikuntatuokioiden suunnittelemista yhtenä tärkeimmistä työtaidoistaan. Tämä tulisi huomioida koulutuksiakin suunniteltaessa.

6.4.2 Kasvattajien koulutustarpeita

Kasvattajien vastauksista nousi useita koulutustarpeita ja – toiveita. Yli puolet vastaajista kaipasi lisää koulutusta erityisen tuen tarpeisiin vastaamisesta ja myös niiden tunnistamisesta. Yhtä moni halusi lisää konkreettisia keinoja kohdata lapsi pedagogisesti sensitiivisesti juuri oikealla tavalla haasteen hetkellä. Kaivattiin keinoja tunnistaa millainen palaute ja kannustaminen toimisi kenellekin lapselle. Tällaista koulutusta kaivattiin kaikille työntekijöille. Haluttiin työkaluja lähipäiväkoti-periaatteen toteuttamiseen lapsen kohtaamisesta lähtien. Lisääntyvää tarvetta nähtiin myös eri kulttuuritaustaisten lasten ja perheiden kohtaamiseen erityisesti yhteisen kielen puuttuessa. Ryhmähengen parantamisesta, tiimityöskentelystä sekä tunne- ja vuorovaikutustaidoista haluttiin myös koulutusta. Ammatillisten termien aukaisuun kaivattiin myös koulutusta, jotta kasvattajat tarkoittaisivat termejä käyttäessään samansisältöisiä asioita.

Mielestäni olisi hyvä saada koulutusta erityisen tuen tarpeisiin vastaamiseen.

..haastavien tilanteiden hallinnasta kaikille työntekijöille. Myös tiimityöskentelystä olisi hyvä saada koulutusta.

..aika ajoin lasten erinäisistä haasteista, erilaisten perheiden kohtaamisesta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä opinnäytetyössä pyrittiin selvittämään varhaiskasvattajien omia käsitteitä pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta joissakin Pirkkalan kunnassa olevissa päiväkodeissa. Tutkimuksen avulla pyrittiin myös selvittämään miten pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen toteutuivat näissä päiväkodeissa. Tutkimuksen kolmantena tehtävänä oli kartoittaa mahdollisia kasvattajilta nousevia kehittämisideoita pedagogiseen sensitiivisyyteen ja lapsen kannustamiseen liittyen. Pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen kietoutuivat kasvattajien vastauksissa vahvasti toistensa lomaan läpi koko tutkimuksen.

Kaikille tutkimukseen osallistuneille kasvattajille pedagoginen sensitiivisyys oli jollakin tavalla tuttu käsite. Osalle vastaajista pedagoginen sana aiheutti pohdintaa. Kasvattajat määrittelivät pedagogisen sensitiivisyyden kolmen pääteeman mukaan. Tutkimustuloksista nousi selkeästi esiin pedagogisen sensitiivisyyden rooli lapsen oppimistavoitteiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa, pedagoginen sensitiivisyys lapsen yksilöllisyyden ja yksityisyyden huomiointina sekä pedagoginen sensitiivisyys taitona tunnistaa lapsen tunnetiloja ja vastata niihin. Nämä voidaan tiivistää vielä tuen ja kehityksen, yksilöllisyyden ja yksityisyyden sekä herkkyyden näkökulmiksi. Kiireettömyys, kasvattajan aito läsnäolo ja avoimuus nähtiin myös tärkeinä pedagogisen sensitiivisyyden määrittäjinä. Mäkelän (2017b) mukaan käsite sisältää nämä kaikki.

Lapsen yksilöllinen kohtaaminen nähtiin lähes kaikissa vastauksissa tärkeimpänä osana varhaiskasvatusta ja elinehtona laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Tutkimuksessa lapsen yksilöllinen kohtaaminen nousi yhdeksi pedagogisen sensitiivisyyden ilmentäjäksi. Mattilankin (2011, 18) mukaan pedagoginen sensitiivisyys näkyy kohtaamisessa. Se mahdollisti vastaajien mielestä lasten osallisuuden ja lapsen kasvun ja kehityksen havaitsemisen sekä lapsen itsetunnon ja identiteetin hyvän kehityksen. Ylivoimaisesti eniten aineistosta nousi kasvattajien korostamat kiireettömyyden ja kuuntelemisen sekä kasvattajan aidon läsnäolon merkitys yksilöllisessä kohtauksessa. Huumorin käyttäminen lapsen ymmärtämisen tasoisesti tuli esiin vastauksissa. Lämminhenkisyys, sensitiivisyys, kunnioitus, tunteiden sekä eleiden sanoittaminen mainittiin melko usein. Näistä kaikkien voidaan todeta olevan pedagogisesti sensitiivistä kasvattajan toimintaa jo aiemmin esitetyn kasvattajien tekemän määritelmän mukaan.

Tämän tutkimuksen mukaan kasvattajat ottivat kontaktia lapseen sanallisesti, fyysisesti tai näiden yhdistelmillä. Tutkimuksesta nousi esiin joillekin kasvattajille olevan luontevaa käyttää näitä kaikkia vaihdellen ja osa käytti mieluiten esimerkiksi lapsen syliin nostamista. Hyvänä pidettiin lapsen luokse menoa ja yksityisyyden tavoittelua joka ei aina kiireessä toteutunut.

Tutkimustuloksista ilmeni, että useimpien kasvattajien mielestä oli helppoa kohdata ystävällinen, innokas ja vastavuoroisuuteen kykenevä lapsi. Lapsi jota voitiin pitää tavallisena lapsena, ilman haasteita tai erityisen tuen tarvetta. Haastavimpina kohdata koettiin lapset joilla oli tuen tarpeita. Hiljaiset ja ujut, lapset joilla oli tunnetaitojen haasteita sekä aggressiiviset lapset jotka huusivat ja olivat väkivaltaisiakin, nähtiin yksilöllisen kohtaamisen kannalta haasteellisimpina. Heidän kanssaan useilla kasvattajilla heräsi kokemus ajan riittämättömyydestä ja epävarmuus siitä millainen tuki olisi lapselle parasta. Kallialan (2009, 275) mukaan aikuisella on kuitenkin aina vastuu lapsen kohtaamisessa. Haastavien ja huolta herättävien lasten kohtaamisessa tulisi kasvattajien erityisesti huolehtia tästä vastuustaan ja toteuttaa pedagogista sensitiivisyyttään sekä kohdata nämäkin lapset juuri heille parhaalla mahdollisella tavalla.

Tutkimuksen mukaan pedagoginen sensitiivisyys näkyi myös lasten yksilöllisenä huomiointina päiväkodin arjessa. Kasvattajat pyrkivät huomioimaan jokaisen lapsen päivittäin tälle sopivalla tavalla yksilöllisesti. Kolmasosalla kaikista vastaajista oli kuitenkin selkeä huoli aroista, syrjään vetäytyvistä, hiljaisista eli niin sanotuista näkymättömistä lapsista. Yli puolet kasvattajista totesikin heidän jäävän vähemmälle huomiolle kuin muut lapset. Tämä oli selkeässä ristiriidassa kasvattajan pedagogisesti sensitiivisen toiminnan kanssa. Kasvattajien huomion veivät äänekkäät, haastavasti käyttäytyvät lapset joilla oli erityisen tuen tarpeita. Keltikangas-Järvinen on tutkinut paljon näitä eri temperamenttityyppejä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten huomioimisessa koettiin haastavana jatkuva sopivien huomiointikeinojen etsiminen, jotta samalla toteutuisi lapsen itsetunnon vahvistuminen. Hyvin käyttäytyvä ja iloinen, kuunteleva ja osallistuva lapsi tai lapsi johon oli helppo saada kontakti, mainittiin mieluiten huomioitavien joukossa. Tuloksista tuli esiin kasvattajien halu tasapuoliseen lasten huomioimiseen joka ei kuitenkaan päiväkodin arjessa mahdollistunut.

Kasvattajan pedagoginen sensitiivisyys näkyi tässä tutkimuksessa myös lapsen tunteiden tunnistamisessa. Sensitiivisyyttä kuvattiin tässä yhteydessä usein eri tavoin, muun muassa aitona läsnäolona, herkkyytenä, tunnetajuna ja tunneälynä. Tärkeänä tunteiden tunnistamisessa nousi esiin kasvattajan keskittyminen kiireettä jolloin tunteiden taustalla olevat lapsen tarpeet kyettiin tunnistamaan. Tässä tutkimuksessa kiire nähtiin usein rajoitteena kun ei ollut aikaa perehtyä kaikkien lasten tunteiden tunnistamiseen. Hiljaisten ja vähäeleisten lasten koettiin jäävän erityisesti vähemmälle. Lapsen tunteiden tunnistaminen vaati lähes kaikkien kasvattajien mielestä kasvattajalta sensitiivisyyttä.

Pirkkalassa toteutetun lähipäiväkoti-periaatteen myötä myös erilaista tukea tarvitsevat lapset ovat sijoitettuina sisarusryhmiin. Tutkimusaineistosta nousi esiin havainnoinnin ja ammattitaidon tarpeellisuus tuen tarpeiden tunnistamisessa. Ammattitaitoon liitettiin monissa vastauksissa pitkä työkokemus ja pedagoginen osaaminen. Kasvattajien vastauksissa nousi tärkeinä esiin myös kasvattajan sensitiivisyys joka ilmeni erityisesti aitona

läsnäolona ja kiinnostuksena sekä kiireettömyytenä. Roosin (2015) mukaan lapsen ääni tulee parhaiten esiin leikissä, jonka äärelle kasvattajien tulisi etsiä. Tämän tutkimuksen ja Roosin tulosten mukaan kasvattajien tulisi panostaa lasten leikissä mukanaoloon jolloin tuen tarpeidenkin tunnistaminen mahdollistuisi paremmin. Koulutuksen tarpeellisuus näiden tuen tarpeiden tunnistamisessa tuli esiin monien kasvattajien pohdinnoissa.

Sensitiivinen kasvattaja kykenee Rusasen (2011, 98–99) mukaan luomaan ilmapiirin, jossa jokaisella lapsella on mahdollisuus vapaasti ilmaista omia tunteitaan. Lapsen ongelmat tulevat näin helpommin havaittaviksi ja lapsesta saadaan näin enemmän tietoa. Tämänkin tutkimuksen tuloksista nousi esiin ryhmän ilmapiiriin suuresti vaikuttavana tekijänä kasvattajien välinen vuorovaikutus sekä se miten kasvattajat olivat vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Kasvattajien vastauksissa nousi esiin tietoisuus siitä, että lapset puolestaan ottivat mallia aikuisten keskinäisestä sekä lasten kanssa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta. Tämä kasvattajan rooli vuorovaikutuksen mallina olemisesta todetaan myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2016, 28). Arvojen ja sääntöjen yhteneväisyys sekä kasvattajien keskinäinen kunnioitus nostettiin esiin tärkeinä ilmapiiriin vaikuttavina tekijöinä. Myös huumori ja vanhempien osuus ryhmän ilmapiiriin vaikuttavina tekijöinä mainittiin. Lähes kaikkien kasvattajien mielestä ryhmän ilmapiirin luominen oli yksi heidän työtehtävistä muiden työtehtävien joukossa. Tutkimustuloksissa ei kuitenkaan nousut esiin ilmapiirin suuri merkitys ryhmälle ja lapsen oppimiselle tai kannustamisen käyttö ilmapiirin parantajana tai ylläpitäjänä. Johtopäätöksissä voidaan todeta, että tätä yhteyttä tulisi korostaa kasvattajille.

Lapsen kannustaminen ja pedagoginen sensitiivisyys kietoutuivat tässä tutkimuksessa monin paikoin tiiviistikin toistensa lomaan kannustamisen ollessa yksi keino toteuttaa pedagogista sensitiivisyyttä. Pedagogisen sensitiivisyyden käsitteen määrittelyssä eivät lapsen kannustaminen tai palautteen antaminen lapselle nousseet aineistosta kuitenkaan juuri lainkaan näillä sanoilla esille. Tutkimuksen mukaan kannustaminen liittyi lapsen tekemiseen ja tavoitteelliseen oppimiseen ja kehittymiseen.

Tulosten mukaan lapsen kannustaminen ilmenee varhaiskasvatuksessa sanallisena, sanattomana tai näiden yhdistelmänä. Tutkimuksen mukaan kaikki kasvattajat käyttivät sanallista kannustamista työssään kannustamistavoista kysyttäessä. Lapsen kannustaminen ilmeni yli puolella kasvattajista sekä sanallisia että sanattomia kannustamiskeinoja melko monipuolisesti yhdistellen, tilanteen ja lapsen mukaan. Kolmasosalle pelkästään sanallinen ja samalla hyvin tavoitteellinen kannustaminen oli yleisintä.

Sanallisen kannustamisen keinoina tutkimuksesta nousi lapsen hyvien puolien esiin tuominen, onnistuneen tekemisen sanoittaminen, lapsen rohkaisu sekä innostava äänensävy. Keinoina tulivat esiin myös julkinen ke-

huminen jossa saatettiin kehua koko ryhmää, muutamaa lasta tai yksittäistä lasta niin, että kaikki läsnäolijat sen kuuluivat sekä positiivinen juoruilu lapsen vanhemmalle lapsen kuullen.

Tutkimustulosten mukaan sanattomien kannustuskeinojen käyttö oli huomattavasti vähäisempää kuin sanallisten. Sanattomina kannustuskeinoina mainittiin ilmeet, eleet, erilaiset fyysiset toiminnot ja erilaisten esineiden käyttö. Peukalon näyttö yleisimpänä sanattomana kannustuskeinona oli käytössä vain puolella kasvattajista. Yllättävän vähän käytettiin hymyä ja vielä vähemmän katsetta, käsien taputtamista tai tukiviittomia.

Sanaton kannustaminen ilmeni yli puolella sanattoman kannustamisen käyttäjistä erilaisten konkreettisten esineiden ja välineiden apukeinoina käyttämisenä. Tarrat, tavoitetaulukot ja pienet palkinnot olivat melko yleisiä. Jonkin verran käytettiin myös liikennevaloja eli väriympyröitä. Esiin nousi myös kuvien ja tiimalasin käyttö.

Lapsen sanaton kannustaminen ilmeni myös lapsen koskettamisena tai muuna fyysisenä toimintona hieman alle puolella kaikista kasvattajista. He halusivat, silittivät tai taputtivat lasta. He antoivat ylävitosen, pyysivät lasta apulaiseksi johonkin mieluisaan tehtävään, näyttivät itse ensin mallia tai tekivät lapsen kanssa yhdessä. Tutkimuksen mukaan hellyydenosoitukset koettiin osana kasvattajan työtä.

Lapsen kannustaminen ilmeni vain kolmasosalla kasvattajista positiivisuuden, hassuttelun, leikinomaisuuden tai huumorin käyttönä lapsen kannustamisessa. Toimintaympäristön ollessa päiväkotia voisi hassuttelun ja huumorin käytön olettaa olevan huomattavasti enemmän käytössä lapsen kannustamisessa. Tutkimustuloksien mukaan melko harvoin vain pelkääntään lapsen itsensä kehuminen nousi esiin. Lähes aina kehumiseen oli jokin syy. Lapsen vilpitön kehuminen jo yrittämisestä ei noussut kuin muutamissa vastauksissa esiin. Tulosten mukaan amerikkalainen aito kehuminen yrittämisestä ja melkein onnistumisesta ei ole vielä meillä käytössä. Kehumisen koettiin tarkoittavan jotakin enemmän kuin kannustaminen. Tutkimustuloksesta nousi myös esiin että vain muutama kasvattaja varsinaisesti mainitsi pyrkivänsä luomaan hyvän ilmapiirin kannustustapoja pohtiesseen ja vain muutama kasvattaja mainitsi kannustavansa koko ryhmää.

Tutkimustulosten mukaan kasvattajien erot kannustamisessa olivat joidenkin kasvattajien kesken melko suuria. Tutkimuksen mukaan osalla kasvattajista oli todella monipuolisesti käytössään sekä sanallisia että sanattomia kannustustapoja. Osalla kasvattajista oli tutkimuksen mukaan käytössä vain pelkkä sanallinen kannustaminen. Joillekin heräsi tätä kyselyä pohtiesseen ajatus siitä, että voisi käyttää peukkaa aiemmin käytetyn pelkän sanallisen kannustamisen lisänä. Tuloksista ilmeni, että yllättävän vähän käytettiin hymyä ja muita ilmeitä ja eleitä lapsen kannustamisessa, vaikka vuorovaikutuksessa, viestinnässä eleiden merkityksen osuus on todella suuri.

Tutkimuksesta nousi esiin, että eniten palautetta annettiin tilanteissa joissa kaikki ryhmän kasvattajat ja lapset olivat yleensä päivittäin yhdessä läsnä. Päiväjärjestykseen kiinteästi kuuluvat hetket kuten ruokailu, pukeminen ja ulkoilu siirtymineen olivat tällaisia tilanteita, joissa tuli kasvattajien mukaan monia tilaisuuksia antaa palautetta. Myös lepo hetkellä kasvattaja antoi palautetta lapsille. Näissä tilanteissa yleisesti tiedetään päiväkodin aikataulun usein tuovan kiireen näihin hetkiin. Kyselyn aineistosta nousi kiireettömyys usein pedagogisesti sensitiivisen toiminnan edellytykseksi joten voidaan olettaa, että näissä tilanteissa annettu palaute ei välttämättä aina ollut pelkästään pedagogisesti sensitiivistä ja kannustavaa. Palomaan (2011) mukaan siirtymätilanteissa olisi tärkeää yksilöllisyys ja aikuisen todellinen paneutuminen lapsen tarpeiden tunnistamiseen. Tässä tutkimuksessakin usein esiin noussut kiire vääjäämättä haittaa tätä yksilöllistä kohtaamista. Positiivisen palautteen kasvattajat pyrkivät antamaan heti, erityisesti, jos sitä oli edeltänyt lapsen ei-toivottu käyttäytyminen.

Tutkimusaineistosta nousi selkeästi esiin kaksi vaikeimmin kannustettavissa olevaa lapsiryhmää. Haastavimpana koettiin lapset jotka olivat usein aggressiivisia sekä lähes yhtä haastavina lapset jotka eivät reagoineet palautteeseen ja joihin ei saanut kontaktia. Näiden lasten kohdalla kannustamisen ja tuen tarve kuitenkin on usein suurin. Kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden mahdollistuessa ja kasvattajien tunnistaessa nämä haasteet, näidenkin lasten kannustaminen toteutuu.

Tulosten mukaan lapsen yksilöllinen kohtaaminen oli haastavaa isossa ryhmässä, jossa haasteelliset lapset veivät paljon kasvattajien huomiota. Aineiston mukaan yli puolella kasvattajista oli mielestään liian vähän aikaa lapsen yksilölliselle kohtaamiselle. Kuitenkin tutkimustuloksissa pedagoginen sensitiivisyys oli kohtaamista ja kiireettömyyttä. Kasvattajat kokivat riittämättömyyttä.

Tutkimuksen aineistosta nousi useita kehittämistarpeita ja ideoita. Tutkimuksen tulosten mukaan lapsille tulisi antaa enemmän palautetta ja erityisesti positiivista palautetta. Negatiivisen palautteen tulisi olla aina rakentavaa. Palautetta tulisi antaa kaikille lapsille tasapuolisesti ja myös lapset, joilla sujui kaikki hyvin, ansaitsisivat palautetta. Tutkimuksen mukaan kaivattiin yhtenäisiä linjoja ryhmän kasvattajien kesken siihen, että kaikkien kasvattajien tulisi osallistua tasapuolisesti kaikenlaisen palautteen antamiseen kaikille lapsille sekä myös siihen, miten palautetta annettiin kullekin lapselle. Ryhmän pitäisi kehittää palautteen antamiseen yhteiset käytänteet. Muutamit kasvattajat ehdottivat jonkinlaisen seurannan tai systeemin kehittämistä henkilökohtaisesti tai koko ryhmälle, jotta palautteen antaminen paranisi. Erityisesti kaivattiin seuranta sille, että palautetta tulisi annettua kaikille. LASSO-hankkeen PedaSens-tutkimuksessa (Harkoma, 2016) kasvattajille järjestetyt säännölliset interventiot lisäsivät kasvatta-

jien pedagogista sensitiivisyyttä. Näin ollen tutkimuksessa esiin tulleet ehdotukset kannustussysteemien kehittämistä saattaisivat myös lisätä kasvattajien kannustamista osana pedagogista sensitiivisyyttä.

Tutkimuksen mukaan palautteen antamisen tulisi tulla paremmin osaksi arjen työtä ja arkisia tilanteita. Kaivattiin enemmän kiireettömyyttä ja kasvattajan aitoa läsnäoloa ja mahdollisuutta lapsen parempaan yksilölliseen havainnointiin. Kasvattaja arvioi palautteen antamisen myös kehittyvän jos kasvattajien asenteet olisivat vielä enemmän lapsia huomioivia. Esiin nousi myös se, että palaute voisi olla enemmän muutakin kuin pelkkää sanallista palautetta lapselle. Enemmän voisi käyttää eleitä, esimerkiksi näyttää peukaloa asioiden sujussa hyvin. Vanhempia osallistavana ja lapsen itsetuntoa kehittäväna kehittämisehdotuksena vanhempien hakiessa lastansa päiväkodista kerrottaisiin vanhemmille aina jokin positiivinen asia lapsesta lapsen itsensä kuullen.

Tutkimuksen aineistosta nousi myös lasta osallistavana keinona kannustamisen opettaminen lapsille. Lapset voisivat antaa toisilleen positiivista palautetta eikä vain huolehtia tai kannella toisten lasten asioista.

Tutkimustulosten mukaan osa kasvattajista halusi erityisesti painottaa positiivisen palautteen merkitystä. Positiivista palautetta antamalla huomio saatiin kiinnitettyä hyvään, toivottuun käyttäytymiseen ja negatiivinen toiminto saattoi jäädä. Positiivisen palaute loi parempaa ryhmähenkeä ja rohkaisi koko ryhmää kannustamaan toisiaan. Näin toimien väheni lasten jatkuva kantelu toisistaan aikuisille. Tärkeänä pidettiin myös lasten mahdollisuutta palautteen harjoitteluun. Lapset voisivat opetella antamaan palautetta sekä itselleen että toisilleen. Eräs kasvattaja ideoi tuokioiden päättämistä positiivisen palautteen antamiseen.

Tutkimuksen työelämälähtöisenä tavoitteena oli herättää kasvattajien välistä keskustelua pedagogisesta sensitiivisyydestä ja lapsen kannustamisesta. Tavoitteena oli myös saada kasvattajat pohtimaan omaa pedagogista sensitiivisyyttään ja sen ja kannustamisen merkitystä omassa työssään. Tuloksista kävi hyvin ilmi, että kasvattajat olivat pohtineet omaa rooliaan näiden asioiden toteuttamisessa. Heiltä tuli myös kritiikkiä omaa ja työtovereidensakin toimintaa kohtaan. Heillä oli selkeä halu kehittyä omassa ja tiiminä osaamisessaan. Varhaispedagogisen kehittämisen näkökulmasta kyselyyn vastaaminen vaikutti pedagogista keskustelua lisäävästi. Lisäksi se sai kasvattajat pohtimaan kasvattajien omaa toimintaa omassa ryhmässä sekä toimintaa tiiminä.

Tutkimus tuotti kehittämisideoita joita voidaan henkilöstön koulutusta suunniteltaessa ottaa huomioon. Tutkimustuloksista nousi useita koulutustarpeita ja -toiveita. Kasvattajilla oli selkeä halu kehittää omaa osaamistaan. Yli puolet vastaajista kaipasi lisää koulutusta erityisen tuen tarpeisiin vastaamisesta ja myös niiden tunnistamisesta. Yhtä moni halusi lisää konk-

reettisiä keinoja kohdata lapsi pedagogisesti sensitiivisesti juuri oikealla tavalla haasteen hetkellä. Kaivattiin keinoja tunnistaa millainen palaute ja kannustaminen toimisi minkäkin tyyppiselle lapselle. Tällaista koulutusta kaivattiin kaikille työntekijöille. Haluttiin työkaluja lähipäiväkoti-periaatteen toteuttamiseen lapsen kohtaamisesta lähtien. Kasvattajien tulisi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2016, 38) mukaan kyetä havaitsemaan lasten aloitteita ja tunnetiloja ja toimia itse sen mukaisesti. Tämä osaamisvaatimus huomioiden tutkimuksen esiin tuomien koulutustoiveiden huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää. Pienten lasten kohdalla perusteissa vaaditaan erityisesti sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista heidän aloitteidensa ymmärtämisessä ja niihin vastaamisessa. Tutkimustulosten mukaan lisääntyvää koulutuksen tarvetta nähtiin myös eri kulttuuritaustaisten lasten ja perheiden kohtaamisessa erityisesti yhteisen kielen puuttuessa. Ryhmähengen parantamisesta, tiimityöskentelystä sekä tunne- ja vuorovaikutustaidoista haluttiin myös koulutusta. Ammatillisten termien aukaisuun kaivattiin myös koulutusta, jotta kasvattajat tarkoittaisivat termejä käyttäessään samansisältöisiä asioita.

Ahonen on nimennyt luennoillaan pedagogisen sensitiivisyyden kasvattajan yhdeksi tärkeimmistä työvälineistä, ellei tärkeimmäksi (Ahonen, Roos 2017).

Tämänkin tutkimuksen tulosten mukaan kukaan kasvattajista ei pitänyt aamupiirin ohjaamista tai liikuntatuokioiden suunnittelemista yhtenä tärkeimmistä työtaidoistaan. Aineiston mukaan lapsen yksilöllinen kohtaaminen ja turvallisuudesta huolehtiminen, lapsen vahvuuksien esiintuominen, positiivisen palautteen antaminen ja joustavuus nähtiin huomattavasti tärkeämpinä. Aineiston mukaan lapsen tunteiden tunnistaminen oli neljälle viidestä kasvattajasta myös yksi kasvattajan tärkeimmistä työtaidoista. Näiden edellä mainittujen voidaan sanoa olevan pedagogisen sensitiivisyyden toteuttamista. Nämä tulokset osoittavat kasvattajien pitävän kasvattajan pedagogista sensitiivisyyttä erittäin tärkeänä työvälineenä ja työtahtona. Tämä tulisi huomioida koulutuksiakin suunniteltaessa.

Tämän tutkimuksen valossa pedagoginen sensitiivisyys ja lapsen kannustaminen ovat kasvattajan jokapäiväisiä työvälineitä. Niiden merkityksen moninaisuutta tulisi kirkastaa ja saada lisää koulutusta niiden monipuoliseen toteuttamiseen. Päiväkodista toimintaympäristönä tulisi rakentaa sellainen, että se mahdollistaisi pedagogisen sensitiivisyyden monipuolisen käytön. Tässä tutkimuksessa pedagogisen sensitiivisyyden ja lapsen kannustamisen haittatekijöiksi nousivat kiire, suuret ryhmät, vaihtuva henkilökunta ja riittämättömyyden tunne erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa. Nämä haittatekijät tulisi minimoida. Harkoman mukaan pedagogisen sensitiivisyyden vaikutus lisääntyessään ulottui myös kasvattajan työn tekemisen motivaatioon, työhyvinvointiin ja sitoutumisen tasoon. Nämä puolestaan vaikuttavat Harkoman mukaan päiväkodin pedagogiseen laatuun. (Harkoma 2016.) Pedagogisen sensitiivisyyden mahdollistaminen tämän tutkimuksen esiin tuomien haittatekijöiden poistamisella olisi sekä

työntekijöiden että ennen kaikkea lasten etu. Näin toimien panostettaisiin päiväkotien pedagogiseen laatuun.

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tekeminen mahdollistui hyvin Pirkkalan kunnassa. Mielenkiintoisia ja ajankohtaisia aiheita oli useita ja niiden rajaaminen tuotti jonkin verran haasteita. Olisi ollut niin monia aiheita joihin tarttua. Webropol-kyselyn käyttäminen oli selkeä keino tutkimustulosten saamiseksi. Tutkimukseen vastaajat olivat tuotteliaita ja tutkimusmateriaalia kertyi runsaasti. Oman haasteensa tähän laadulliseen tutkimukseen toi kyselyssä käytettyjen käsitteiden samankaltaisuus. Vastaajien vastauksissa käytettiin toisinaan vaihdellen termejä jostakin yhdestä tietystä asiasta. Lisää haastetta analysointiin toi pedagogisen sensitiivisyyden ja kannustamisen limittyminen vastauksissa kiinteästi toisiinsa.

Tuloksia voidaan pitää luotettavina sillä vastauksissa esiintyi toistoa ja anonyymius pystyttiin takaamaan Webropol-kyselyn avulla. Tutkija ei tunnista vastauksista yksittäisiä vastauksia tai edes ryhmää jossa vastaaja työskentelee.

Tämä aihe on minulle hyvin merkityksellinen oman historiani kautta. Olen työskennellyt varhaiskasvatuksessa yli 20 vuotta ja olen nähnyt monentasoisia tapoja toteuttaa pedagogista sensitiivisyyttä ja lapsen kannustamista. Kun asuin Pohjois-Amerikassa neljä vuotta, näin päivittäin lapsen kannustamisen suuren merkityksen lapsen itsetunnon ja yrittämisen kasvattajana. Lasta kehuttiin vuolaasti mutta aidosti jo pelkästä yrittämisestä. Tällaisen oikea-aikaisen ja lasta kehittymään rohkaisevan kannustamisen jo lapsen yrittäessä suoriutua jostakin toivon lisääntyvän myös Suomen varhaiskasvatuksessa. Se luo hyvän ilmapiirin, saa lapset yrittämään vielä enemmän ja kannustamaan toisiaankin. Tällaisessa ilmapiirissä on kasvattajan hyvä toimia pedagogisesti sensitiivisesti. Tutkimusaihetta voisi jatkaa tästä eteenpäin maisteritason tutkimuksena lisäten vaikka yksilöhaastatteluita. Toisaalta voisi myös tutkia mahdollisen pedagogisesta sensitiivisyydestä saadun koulutuksen merkitystä pedagogista sensitiivisyyttä lisäävänä tekijänä verraten kasvattajien nykyisiä käsityksiä aiheesta. Kiinnostavaa voisi olla myös rajata jatkotutkimus pedagogisen sensitiivisyyden lisäämisen vaikutuksesta ryhmän ilmapiiriin ja työssä jaksamiseen.

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni ovat Karila, Kosonen ja Järvenkallas julkaisseet varhaiskasvatuksen tiekartan (2017) jossa he ottavat vahvasti kantaa päiväkodin koulutusprofiilien selkeyttämiseen. Mielestäni pedagogisuus kirjasta ja luennoilta opittuna ja jota vain yksi ammattiryhmä osaa ja voi toteuttaa ei yksin riitä toteuttamaan varhaiskasvatuksen perusteiden linjaamaa varhaiskasvatusta. Mukaan tarvitaan kasvattajan kykyä huo-

mata, havaita, kohdata ja osata vastata lapsen havaittuihin tarpeisiin oikeaan aikaan, oikealla volyymilla ja oikealla tavalla. Se tarvitsee rinnalleen sensitiivisyyttä. Kasvattajan pedagogista sensitiivisyyttä tarvitaan päiväkodin kaikissa hetkissä, lapsen koko päivässä. Parhaiten pedagoginen sensitiivisyys toteutuu tiimityössä, jossa jokaisen kasvattajan osaamisalueet otetaan yhteiseen käyttöön. Pohdittaessa lisäkoulutustarpeita sosionomeille olisi hyvä huomioida jo olemassa oleva sosionomi(AMK)-koulutuksen merkittävä anti kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden lisääjänä.

Tässä opinnäytetyössäkin esiin tuodun teorian mukaan hyvä ilmapiiri mahdollistaa lasten luonnollisen olemisen tuoden myös esiin lasten haasteet. Hyvä ja positiivinen ilmapiiri edesauttaa huomattavasti myös lasten oppimisessa. Ilmapiirin kehittämisen merkityksen ymmärtäminen olisi ensiarvoisen tärkeää. Tulisi ymmärtää kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden merkitys ilmapiirin rakentamisessa ja miten suuri vaikutus lapsen kannustamisella on tässä kaikessa. Tämänkin tutkimuksen mukaan pedagogista sensitiivisyyttä on päiväkodeissa samoin lapsen kannustamista. Näiden tärkeää merkitystä tulisi kuitenkin korostaa. Lapsen kannustaminen tulisi nähdä selkeämmin tärkeänä osana pedagogista sensitiivisyyttä. Kasvattajien tietämyksen nostaminen kannustamisen tärkeydestä, sen vaikutuksesta oppimiseen ja tarpeiden tunnistamiseen olisi ensiarvoisen tärkeää.

Tämän tutkimuksen mukaan Pirkkalan kunnassa on useita erittäin ammattitaitoisia työntekijöitä jotka toteuttavat pedagogista sensitiivisyyttä ja kannustavat lapsia. Tämä taito, työväline tulisi saada monipuolisesti kaikkien kasvattajien arkeen. Olisi hyvä että koko Pirkkalan varhaiskasvatushenkilökunnalle järjestettäisiin koulutusta pedagogisesta sensitiivisyydestä. Tässä koulutuksessa tulisi selkiyttää ryhmän ilmapiirin merkitystä lapsen oppimiselle ja kasvulle. Hyvä ilmapiiri on äärettömän tärkeä osa oppimisympäristöä ja päiväkodin toimintakulttuuria. Se luo kasvattajille maaperän toteuttaa pedagogista osaamistaan yhtenä tiimin jäsenenä. Kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden merkitys tämän hyvän ilmapiirin luomisessa on ensiarvoisen tärkeää. Koulutuksessa tulisi erityisesti painottaa kasvattajan pedagogisen sensitiivisyyden merkitystä kasvattajan tärkeimpänä työvälineenä. Tämän työvälineen käytön hallitseminen edesauttaisi huomattavasti kasvatusalan ammattilaisia jaksamaan yhä vaativammassa ja monimuotoisemmassa työssään. Pedagoginen sensitiivisyys ei ole vain herkkyyttä ja hoivaa vaan se on varhaiskasvatuksen ammatillisuutta jossa huomioidaan lapsen kasvun ja kehityksen tarpeet kokonaisvaltaisesti ja vastataan näihin tarpeisiin. Tätä tulisi kasvattajille avata lisää. Pedagoginen osaaminen yhdessä pedagogisen sensitiivisyyden kanssa ovat asioita, joihin tämän päivän varhaiskasvatuksessa tulee panostaa.

LÄHTEET

Ahonen, L., Roos, P. (2017). *Ilo ja oppiminen näkyviksi! Pedagoginen dokumentointi työmenetelmänä*. Koulutus. Pirkkala.10.10.2017

Alasuutari, M. (2017). *Luento osallisuudesta*. 24.4.2017. Tampereen yliopisto.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Harkoma, S. (2016). *Aikuisen pedagogisen sensitiivisyyden kehittäminen taaperoryhmässä toteutetun PedaSens-intervention avulla*. Pro gradu-tutkielma. LASSO-tutkimus. Kasvatustiede. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Helsingin yliopisto.

Helsingin yliopisto. (n.d.) Opettajankoulutuslaitos. Erityispedagogiikan tutkimusryhmä. *Lasten stressin säätely oppimisen turvana varhaiskasvatuksessa –pedagoginen sensitiivisyys lapsen intentioiden tunnistamisen ja toimintaan rohkaisemisen välineenä*. Lasso hanke. Haettu 6.5.2017 osoitteesta

<http://blogs.helsinki.fi/erityispeda/tutkimushankkeet/lasso/>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Jyväskylän yliopisto. Koppa (n.d.). *Menetelmäpolkuja humanisteille*. Aineiston analyysimenetelmät. Teemoittelu. Haettu 12.6.2017 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>

Kalliala, M. (2009). *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* Helsinki: Yliopistopaino.

Kananen, J. (2014). *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä*. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Juvenes Print.

Karila, K. (2017). *Luento osallisuudesta*. 24.4.2017. Tampereen yliopisto.

Karila, K., Kosonen, T. & Järvenkallas, S. (2017). *Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030*. Suuntaviivat varhaiskasvatukseen, osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:30. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Haettu 6.11.2017 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-487-0>

Mattila, Kati-Pupita (2011). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mäkelä, J. (n.d.) *Pedagoginen sensitiivisyys*. Lasso tutkimusryhmä. Verkko-dokumentti. Haettu 6.5.2017 osoitteesta http://www.talentia.fi/files/3127/Pedagoginen_sensitiivisyys_Jukka_Makela.pdf>

Mäkelä, J. (2017a). erityisasiantuntija, Lapset, nuoret ja perheet-yksikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Koulutus. *Pedagoginen ryhmäsensitiivisyys*. Koulutusmuistiinpanot. Pirkkala 23.3.2017 ja 6.4.2017.

Opetushallitus (2016). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016*. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Haettu 24.4.2017 osoitteesta http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Palomaa, S. (2011). *Aikuisen sensitiivisyys päiväkodin siirtymätilanteissa*. Opinnäytetyö. Vaasan ammattikorkeakoulu. Haettu 27.4.2017 osoitteesta http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38505/palomaa_satu.pdf?sequence=1

PedaSens-interventiotutkimus.(n.d.) Varhaiskasvatuksen ja varhaiserityiskasvatuksen tutkimusryhmä. Haettu 7.11.2017 osoitteesta <https://lassotaaperot.com/pedasens-kehittamistyo/>

Roos, P. (2015). *Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta*. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Rusanen, E. (2011). *Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys*. Porvoo: Oy Finn Lectura Ab.

Salminen, J. (2014). *The teacher as a source of educational support. Exploring teacher-child interactions and teacher's pedagogical practices in Finnish preschool classrooms*. University of Jyväskylä. Väitöskirja. kasvatustieteiden tiedekunta. Haettu 28.9.2017 osoitteesta <http://scholar.google.fi/scholar?oi=bibs&cluster=14001940092653146134&btnI=1&nossl=1&hl=fi>

Vilka, H. 2015. *Tutki ja kehitä*. 4. uud.p. Juva:Bookwell Oy.

Webropol-ohje. n.d. Viitattu 3.5.2017 www.webropol.com/materiaalit/Webropol_opas_suomi.pdf

HAASTATTELUT

Mäkelä, J. (2017b). Erityisasiantuntija, Lapset, nuoret ja perheet-yksikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haastattelu koulutuksessa *Pedagoginen ryhmäsensitiivisyys*. Pirkkala 23.3.2017 ja 6.4.2017.